

2747

సామి

భారతీయ సాంస్కృతిక పక్షపాతి

వ్యవస్థాపక సంపాదకులు : విద్యాన్ బిల్లుసు సీతారామ శాస్త్రి

సంపుటము 14

రాజమహేంద్రవరము 16-2-1991, 1-3-1991

సంచికలు 4, 5

— ఈ సంచికలో రచయితలు —

1. 'జాతీయాచార్య' శ్రీ యస్వీ. జోగారావు
2. శ్రీ ముదిగొండ ఈశ్వరచరణ్
3. శ్రీ S. N. C. శ్రీనివాసరామానుజాచార్యులు
డా॥ రామదుగు వెంకటేశ్వరశర్మ
4. శ్రీ పోలేపెద్ది రాధాకృష్ణమూర్తి
5. శ్రీమాన్ వైద్యం వేంకటేశ్వరాచార్యులు
6. శ్రీ ధూర్జటి వేంకటబాలాజి
7. శ్రీ S. V. S. నాయిప్రసాద్
8. శ్రీ చావలి సాంబశివబ్రహ్మణ్యం
9. డా॥ R. V. R. కృష్ణశాస్త్రి
10. డా॥ C. సూర్యనారాయణ
11. శ్రీ కొవ్వడి రామం
12. శ్రీ పంతుల దక్షిణామూర్తిప్రసాద్
13. డా॥ మిరిగూల రామకృష్ణ

• వచ్చే సంచికలో మెరుపులు •

1. కొల్లూరి కవితాసౌరభం
2. ఆచార్య నాయని పృష్ఠకుమారిగారి జీవితచరిత్ర-రచనలు
3. విద్యావవాదము
4. ఆంధ్రుల చరిత్ర-సంస్కృతి
5. విజ్ఞాన వీచికలు
6. ప్రాచీన సాహిత్యమృతం
7. ఆదిభట్ల పట్టాభిరామయ్యగారి అమరుకంఠ-రసజ్ఞభూమిక
8. లాళ్ళపాక తిమ్మక్క-సుధద్రాకళ్యాణం
9. జ్వాలాతోరణం-అక్షరజ్యోతి ప్రకాశం
10. ప్రేమ, నేటి స్థితి కవితలు
11. తిరుపతి వేంకటకవుల సాహిత్య వైభవం-ప్రసంగ తరంగిణి
12. తెలుగు దండక వాఙ్మయ సూచిక.

1, 16 తేదీలలో ప్రచురింపబడును.

సంవత్సర చందా రు. 20-00

6 మాసములకు రు. 12-00

విడి ప్రతి 2-00 పై.

రోజులు మారినవి. ప్రచారం లేనిదే ప్రజావరణ లభించడంలేదు. ఎంతో శ్రమకోర్చి రాజమహేంద్రవరం పురమందిరంలో ఈ ఫిబ్రవరి నెలలో పుస్తక ప్రదర్శన ఏర్పాటుచేశారు. చాలా బాగుంది. కానీ ప్రచురణకర్తలూ, గ్రంథకర్తలూ మరికొంత ఉత్సాహం చూపితే ఇంకా కన్నులపండువుగా జరిగేది. మీ ప్రచురణలు చక్కనివి బహుమానార్హమూ అయితే మేము చేయగలిగింది చేస్తాము అని కొన్ని సంస్థలు ప్రకటించినప్పుడుకూడా సరియైన సమాధానం అందరూ ఇవ్వకపోవడం ఎంతో విచారించతగ్గ విషయం. ఈ విషయంలో 'సమాలోచన' కూడా చాలా నిరుత్సాహపడింది.

మంచి పుస్తకం వ్రాసినా, ప్రకటించే ఆర్థిక స్తోమత లేక కొన్ని రచనలు వెలుగు చూడడం లేదనేది నిర్వివాదాంశం. అయితే సారాంశం తక్కువైనా ఆర్థికం ఎక్కువ కొన్నింటికి. ఈ పరిస్థితి సాహిత్యానికి ఆరోగ్యకరం కాదు. అందరూ కలిస్తేనే సంఘం. ఏ మంచిపని అయినా పదిమందీ తమకు చేతనైనవిధంగా చేయూత నిస్తేనే విజయం పొందుతుంది.

మంచి పుస్తకం కొనుక్కుందా మనుకునేవారికి ఆ పుస్తకం అందు బాటులో ఉండే ధర కలిగిఉండడంకూడా అంతే ముఖ్యం. పుస్తకం కొందామని ఉత్సాహంతో వెళ్ళి, వెల చూసి వెనక్కు మరలేలా పుస్తకాల ధరలు ఉంటున్నాయి. ప్రస్తుత ఆర్థికపరిస్థితులలో మిగిలిన ఆకర్షణలకు లోనవకుండా పుస్తకాలు కొనేవారు తక్కువ. అటువంటప్పుడు వెలకూడా అధికమైతే అసలే కొనరు. ప్రచురణకర్తలూ గ్రంథకర్తలూ ఈ విషయంకూడా గ్రహించడం ముఖ్యం.

★ స మా లో చ న ★

* జాతీయ సాంస్కృతిక పక్షపత్రిక *

వ్యవస్థాపక సంపాదకులు : విద్వాన్ బులుసు సీతారామశాస్త్రి
Retired Telugu Lecturer, V. T. J. College, Rajahmundry.

1. ద్విపద వాఙ్మయము

జాతీయచార్య శ్రీ యస్వీ శోగరావు

సత్య వాఙ్మయస్థితికి మూలమైన పద్యములు మూడే ఉన్నాయి. పద్యము, పద్యము, గేయము. చిత్రంగా ప్రపంచంలో సర్వసర్వత్రా సత్యవాఙ్మయము గేయచ్ఛందోమయ భారతీని ఆశ్రయించే బాహిరిల్లింది. తదుపరి పద్యం, గద్యం, ద్విపద పద వద్యాలకు నడిమి వాటంగా నడిచే ఛందస్సు పండితపామర వాఙ్మయాలకు సుహృద్భావశక్తువు నిర్మించిన వాఙ్మయ ప్రక్రియ. అసలు ద్విపద అంటే రెండు పాదాలకు సమానమైన అక్షరం గల ఛందస్సు అని అర్థం. ఇలాగే త్రిపద చతుష్టది లేక చాపది, షట్పది, సాంగత్య ద్విపద ఇత్యాదులు వివిధ భారతీయ భాషా సాహిత్యాలలో చోటుచేసుకొన్నాయి. ఈ ద్విపద ద్విపది ద్విపదగల మొత్తమైన పేర్లతో పలు సుస్కృతి ప్రాకృతి సంగీత సాహిత్యగ్రంథాలలో ప్రసక్తమైనది. కాని అక్షరంలో కానికి దీనికి పోలిక ఏమీలేదని సమాన అక్షరం గల రెండుపాదాల ఛందస్సు అని మాత్రమే ఏ భాషలో వున్నా దాని అర్థమని, కర్పారాధా అసామ్యమని అక్షరద్వైతంలో మన ద్విపద మన ద్విపద

అని మన ద్విపదలో మంజరి సుకాల ద్విపద, గౌరీకల్యాణము, లక్ష్మీకల్యాణము, ఇత్యాదిగా ఎంతో వైవిధ్యమున్నదని ఇప్పటికి 80 ఏళ్ళక్రిందట నా ఆంధ్ర యక్షగాన వాఙ్మయ చరిత్ర పరిశోధన నిబంధంలో విశ్రుతంగా నిరూపించాను. ఇప్పుడేదంతా నెమరువెట్టును.

ప్రకృత మనుసతామః నన్నయగారి భారతం కంటే మున్నెన్నడగినది ప్రాచీన జానపద వాఙ్మయము. అందులో ముక్కాను మువ్వను మన ద్విపద ప్రకృతి కాకపోతే రగడ. నాలుగైదురకాల నడకలతో రగడ నడ విధాలుగా పరిగణించినది. ద్విపదవిషయంలో విశేష మేమంటే 81 ఇంద్రగణాలు, ఒక నూర్యగణం, 81వ గణమయొక్క మొదటి అక్షరం యతి స్థానం, రెండేసి పాదాలకు ప్రాస విహితము అయినప్పటికి పాత్ర్య గేయేతదుధురం ఉండును అన్నట్లుగా చదవడానికి పాడడానికి పనికి వచ్చేటట్లుగా వుంటుంది. ఆ పాతవల గాయకుల ఒడుపులను బట్టి కంఠము బదుగులనుబట్టి పలు పోకలు పోతుంది. నిస్సర్గణాలు కాదండ

ఇంద్ర నూర్య గణాలతో ఎప్పుడైతే కూడివుందో అప్పుడే దీని తత్వం అలాంటిదని గ్రహించగలం.

ఈ ద్విపదకు ద్విగుణీకృతిమైనదే తరువోజ తలకొని తగప్రాలు దంపెడితోట తరుణులచే సాంపుదనకు తిరువోజ. అన్నారు విన్నకోట పెద్దనాది మన లాక్షణికులు. తరువోజ అంటే పెట్టులా ఉంటుంది అని అర్థం. దంపుడుకు ఉత్తయోగించే రోకలి నిజానికి పెట్టులా వుంటుంది. అందుకే ఆ పేరు వచ్చి వుంటుంది. అయితే తరువోజ నన్నయకు ముందునాటి కాసునాల్లో ప్రయోక్తమైనది. తదుపరి మన శిష్టవాఙ్మయంలో కూడ అక్కడక్కడ చోటు చేసుకొన్నది. కాని అందులో ప్రత్యేకంగా కావ్యాలు వెలయలేదు. ద్విపదలో నెలకాయి. పద్యవాఙ్మయకాఖిలాగ ద్విపద వాఙ్మయం ఒక పెద్ద కాఖిగా ప్రతర్లిల్లింది. శివకవులు జనరంజకంగా మత ప్రచారం చేయడంకోసం దేశీయతాధినితేకాన్ని బాసటగా చేసుకొని భాషావిషయంలో బాసు తెలుగును అవలంబిస్తే ఛందోవిషయంలో ద్విపదను అవ

రించారు. తెలుగులో బృహత్పదాతికములైన మహాత్మర ద్వీపద కావ్యాలు మొట్టమొదటగా రచించినవాడు తరడిత కవి ప్రకాండదు. పాల్కులికి సోమనాధుడు, అతని బసవపురాణము పండితారాధ్య చరిత్ర జగత్ప్రసిద్ధములు. ఆ రెండు గ్రంథాల్లోను శ్లోకపద అక్షరాలకు పోయినది. కాని కాస్త తదుపరి వచ్చిన రంగనాథ రామాయణంలో భక్తద్వీప శీరామమును విలబడ గలిగింది. తదుపరి సత్యాంధ్ర ద్వీపద కవులలోను చిత్తుకోదరిన చేత గలిగిన కవి గౌరవ, అతని సునాథచరిత్ర. అదీ బాగానే వుండిగాని అతని హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము ద్వీపదయొక్క లయహాసములను ప్రవర్తించడము మాత్రమే కాదు. ప్రత్యక్షమంతాగల కండితోపజ్ఞములైన ప్రాథమికపద్యకావ్యాలతో, శ్రీకృష్ణ, బద్ధిమే సుకాక అనంద్య స్థితిలో కవనా లాచిక త్వంతో సాగిన మహాకావ్యం. తదుపరి చిత్తుకోదరిన ద్వీపద మహాకావ్యం పట్టే తూర్పు తీరములో భక్తి ద్వీపద భారతము ప్రతిభాకథాద్రి ఉత్తరాఖ్యానికి చెంది యిది. భీష్మ బట్టిపాటి తిరుమల భట్టుగారి ప్రాథోక్తం గలుగ వ్యతిచి తేనెమిక్కు రంగరాంబ ద్వీపద భాగవతం ప్రాకాశం. అప్పటికే గోన బుత్తరాజు ద్వీపదలో కావ్యాయణం ప్రాసీపున్న మళ్ళా తల్లూ వరదరాజు ప్రభృతులు శ్లోక లో అచక్కగా రామాయణాన్ని గాత్రించడం, అది ఇప్పటికీ అమోద్రితంగా ఉండిపోవడం వో చని యం. అన్నట్లు రాయవరంగంలో తాళతాళ మన్నన్నగారి ద్వీపద కావ్య రచనకు పెట్టినది శీరు. అయిన తరణయోగి వీలా గోమ, ఉజుపరిగణము, అయ్యమహిషి శత్రుగణం ఇలా ఎన్నో రచనలు లేకారు. చిత్తున్న ద్వీపద 'తరున' అని మన్నా చిత్తున కాదు. అలాగే తరున ద్వీపద

కవులలో వాసికక్కిన వనితామణి తరి గొండ వెంకమాంబ 'నా చిన్ననాట ఓ నా మా తనైన ఆచార్యులకు నా కాన తీయలేదు అని సోపకొన్నప్పటికీ అనేక ద్వీపద కావ్యరచనలు చేసి ఆంధ్ర ద్వీపద కవుల చరిత్రలో తనకొక అపురూప మైన స్థానం సంపాదించుకొంది. తెలుగులో ద్వీపద కవులందరూ పరకృతంగా వ్రాసారు. అందరూ ఇరుచుకుంటు వ్రాసే ప్రాబందిమలకు తీసిపోవినారే. మన ద్వీపద వాఙ్మయములో పద్యవాఙ్మయ ములో ఉన్నట్లుగానే అనేక పాఠాళిక, వితిహాసిక ఇతివృత్తాలు, క్షేత్రమహా త్యాలు, భక్తి, తత్వము, చరిత్ర మొదలగు సర్వవిషయముల సంపన్నమై ఉన్నాయి. అయితే చాలావరకు కవ్య వాఙ్మయానికి మానస ప్రాతికలలా కని పిస్తాయి. కాని తల్పాక్షిరచరిత్ర, కాటమ రాజాధి, అన్నమాచార్య చరిత్ర, తథునాథాభ్యుదయము, హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము మొదలైనవి మొట్టమొదట ద్వీపద వాఙ్మయములోనే అవతరించాయి. పద్యవాఙ్మయం కంటే ద్వీపద వాఙ్మయమే ఎక్కువగా సమకాలిక సామాజిక తరస్థితులను ప్రతిబింబిస్తుంది. అది విశేషం.

నిజానికి ద్వీపద అన్నది మనది; అలాటే తెలుగుది. పద్యం సంస్కృతానికి, జగ్గర తెలుగు, దూరం సంస్కృతం కాని చిత్రం మహాధా, సంస్కృత ప్రభావిత మైన పద్యవాఙ్మయమే మనకు వర్తన పోయింది. ద్వీపద దూరమైపోయింది. ఉపరి ద్వీపద కవుల పోలికలో దిడ్డి గంభ అని అవపోవడం మనకు గురియైంది. ఇది తదితర భాషీయులవలె శ్వేతానంద భామినిమానం లేని ఆంధ్రప్రదేశ్ చిత్త వృత్తి, మన పద్యకావ్యంలో ద్వీపద స్థానంలేదు. ద్వీపద కావ్యంలో అత్యంత ప్రసక్తిలేదు, అయితే వ్యాకరణాంధ్ర

వాఙ్మయా కాఖయైన యక్షగానంలో ద్వీపద బాగా చోటు చేసుకొంది. అనేక యక్షగానాల్లో ద్వీపద అంత్యద్వీపద అనే పేరుతో గ్రంథరచనా సమాధ్దేశము కృతికర్తృత్వనిరూపణము ద్వీపదలోనే సాగుతూ వచ్చాయి. యక్షగానాలు కలాపాలని తంజావూరు విధినాటకాలు నూమారు 600 అంక పెచిలుకు ఉన్నాయి. వాటిలో ద్వీపదలేని గ్రంథం లేదు. ద్వీపదకు ఎంత ప్రచుర ప్రచారముందో గమనించండి. అంత ప్రచారమెందుకేర్పడి శట్టు? అలాగే జనరంజనంకోసం పుట్టినవి కావడం వల్ల, ద్వీపదదేశి చ్చందస్సులో అగ్రేసరము కావడంవల్ల, ఆంధ్రవాసీలు తామద్రను భద్రపరచిన అభిలచ్చందస్సు లలో ద్వీపదదేశి అగ్రతామరమైంది. అంజానే ద్వీపదకు అంత ప్రచుర ప్రచారము. అసలు ఈ ద్వీపదకుం కులను చదివేవాడి మడుపునుబట్టి అనేక విధాలుగా చదవ వచ్చు. ఉహా! నీ తమ్మిలో లోలో నీరినులైపు మట్టు, ఆ శట్టపుచాచిదేమితి వింతగానా.

అందుకే దీన్ని పదపద్యాంకు నడిమి చాటంగా నడిచే ఛందస్సు అని చెప్పి ఉన్నాను. ఈ ద్వీపద అనాదితంది అటు కానపడ వాఙ్మయములోను ఇటు కేవలపులు భవికపులు రచించిన వాఙ్మయ వాఙ్మయంలోను ఉపరి యక్షగాన వాఙ్మయంలోను కలవకాల వాలకాలు చేసి ఈ పద్య వాఙ్మయమునాటి తన ప్రత్యేక తన, విలక్షణతను, విశిష్టతను ఏమా పిలుకుతుంది.

అయి నీసలైన తెలుగు వాఙ్మయ మంటే యక్షగాన వాఙ్మయము ద్వీపద వాఙ్మయము అని నా అభిప్రాయము.

2. అన్నమయ్య భక్తితత్వము - ఒక వర్ణన

— శ్రీ మదగొండ ఈశ్వరచరణ్

జో అయ్యతానంద - జో జో ముకుందా!
లాలి వరమానంద - లాలి గోవిందా!
జో జో!

అని పాడుతూ బిడ్డను నిదురపుచ్చని
తల్లి లేదు.

చంద్రామౌళి - బొబ్బిలిరాజు
కుందనపు పెడికోర - వెన్నపాలులేత!

- అని పాడుతూ గోరుమాడ్లు తిని
పించని తల్లి కూడా లేదు.

కాని - ఈ పాటలు రాసికదనలో
తెలిసిన తల్లులను మాత్రం తేల్చమిద
లేక్క పట్టవచ్చు.

అయిన పేరు అన్నమయ్య. అయిన వారి
అపరాధతారం. పడకవితా పితా
మనుడు. సంకీర్తనాచార్యుడు. అనంత
మైన భక్తి - అపారమైన సంగీతం -
అపూర్వమైన కవిత్వం కలిసి మద్దగా
మాటకట్టిన అమృతమూర్తి.

అన్నమయ్య క్రీ. శ. 1424 లో జన్మించాడు. క్రీ. శ. 1408 లో జన్మించాడన్న
వాదం కూడా ఉన్నది. శతాబ్దిల్లా
రాజకపేట తాలూకా తాళ్ళపాళ అయిన
జన్మస్థలం. దారిపేర ఇంటి పేరుగా స్థిర
పడింది.

తాళ్ళపాళ వారు సంకపరీక బ్రాహ్మ
ణులు. అశ్వలాయనులు. భారద్వాజున
గోత్రీకులు. వారివార భేదంలేని స్వార్థులు.

అన్నమయ్యకు స్వార్థం రుచించలేదు.
అయితే రామాయణానికి విశిష్టాద్వైత
తాత్పర్యం స్వీకరించాడు. అనాది నుండి
తాళ్ళపాళ వారి బ్రాహ్మణ తత్వము.

తొర్రం భోజన ఆస్థానానికి నలభైరు
కవులు వచ్చారట. వారు నీలుగునూ ఒక
జేటురపోనికి చెడినవారు. భోర్త-భోర్త-
కోడిగు-కోడిగు. ఈ కథలో తప్ప
కుటుంబకవుల ప్రస్తావన మరెక్కడా
నినిపించదు. కనిపించదు. ఇది కూడా
చెప్పకొని ఆనందించగలమే కాని, అక్క
రాలా సత్యమని అనలేం! కాని, తాళ్ళ
పాళ వారి మంకంలో అన్నమయ్యతో
కలుపుకొని 4 తరాలవరకు రిమండి కవులు
నుమారు 140 సంవత్సరాల తెలుగు
సాహితీలోకంలో కవిత్వా ప్రసూనాలు
విరబూయించారు. ఇది చరిత్ర చెబుతున్న
సత్యం. ప్రపంచ సాహిత్య చరిత్రలోనే
అపూర్వమైన విషయం.

అన్నమయ్య తొర్రీశులు కడతదాంగ
కాశ్త్ర పురాణేతిహాసాలను పుక్కిట
బట్టినవారు. కాని చిన్నతనంలో అన్న
మయ్యకు చదువు అట్టినట్లులేదు. ఫలి
తంగా తల్లి - తండ్రి - అన్న - తదిన
అందరూ ఆయనచేత చాకిరీ
చేయించుకునే వారు. చివరకు ఈ కవుల
కావలాకూడా కట్టబెట్టారు. 16 సంవత్స
రాల వయసునచ్చేనాటికి ఆయనకు ఆ
దేవతం మీద వెగటు ఉట్టింది.

‘ఎన్నటి చుట్టంబు లిటుకంటి వారే
లేక్కడి భంధుండ నేను వారలకు’ -

- అని తర్కించుకున్నాడు.

‘శేషప్రాసాదాని సేవరట్న మనయదే’ -
అని నొక్కియించు న్నాడు. తిరుప
తికి క్రయం గొట్టాడు. శ్రీరచేప్పలతో
ఈశ్వర వర్ణన వ్రాసాడు.

అయిన సాంస్కృతిక పరిపాటి. అయిన
ఆత్మ మంచి పదార్థకరమైన వాతావరణం.
‘అప్పటిలో శేష-చలం ఎక్కడా? శివ?
కవు! తప్ప!’ అని ముదలింది.

ధరణి సాభాగ్య మునగుడు తల్లిమమ్మ
ఆత్మ జ్ఞానంబు చేకూర్చు అమృతాద్వైత
జన్మ పావన మునగుడు జనని మమ్మ
త్రివిధ ముద్దులరా యిది తినుమన్న -
అంటూ కొనరి కొనరి గోరుమాడ్లు తిని
పించింది.

ఆ తల్లి లేక - అన్నమయ్య కంటిత
చక్రవర్తియైనాడు. కవి వృషభుడై
నాడు. సంగీత సర్వజ్ఞుడైనాడు. వారియిన
తారమని సన్నుతపాండి భాగవతోక్త
మైనాడు.

ఆరోజునుండి నిశులి - తప్పకుండా
క్రీ. శ. 1508లో పరమపదం పొందేవరకు
రోజురోజుకూ చొప్పున శ్రీ వేంకటేశ్వ
రుని నాయకని చేసి 92 శత శిష్యులైన
తన గానం చేశాడు. 12 శిష్యులను ద్వితీయ
రామాయణం రాశాడు. ‘సంస్కృతకళా
శేఖర’మూ మహాత్మ్యం - సంకీర్తన
లయలం రాశాడు. తన భక్తి శిల్ప
ప్రయోగాలు, కవిత్వ కుశలం, సంగీతానికి
శేటికలు.

ఈశ్వర ప్రాప్తికి జ్ఞాన - కర్మ - భక్తి
యోగాలు ముఖ్యసాధనాలు. వీటిలో
‘భక్తి రత గరియనీ’ అని భక్తికి అత్యున్నత
వేళాయ పెద్దలు. జ్ఞాన - కర్మ యోగాలు
నిష్ఠురమైనవి. తదాచరణ ప్రచారయోగ్య
సాధ్యమైనవి. అవి సాధనవికి మూలమే
పరిమిత్తమైనవి. వాటి సాధనమర్థ కలిగే
అనుభవాలను - అనుభూతులను - ఆనందం
కాలను ఇతరులకు పంచి యిస్తుడం కాని -
వివరించి చెప్పడం కాని సాధ్యం కాదు.

భక్తి మార్గం విదగ్ధమైనది. సాంస్కృతిక
మైనది. సాంస్కృతికమైనది. శాస్త్రీయమైనది.

మైంది. భక్తుని అనుభవాలను-అనుభూతులను-అనుభవాలను ఇతరులు కూడా తమకు జ్ఞానదానికి - అనుభవించడానికి భక్తి మార్గం సులభమైంది. సుంకీర్తనలు-ఉత్సవాలు-భజనలు భక్తి ఉపకరణాలు.

‘సా రిస్మిత్ పరాప్రేమరూపా,’
‘రసాపరాను రక్తి రిక్తీ’ అని భక్తి నిర్వచనాలు. ఈశ్వరోన్మథమైన ప్రేమ భక్తి. అది భక్తుని భావనను బట్టి విధాలుగా, అచరణ విధానాలను బట్టి 9 విధాలుగా వింగడింపబడింది.

దాస్య-సఖ్య - వాత్సల్య - మధుర -
పైర భక్తులు అను భావవిశేషము ననుసరించి చెప్పబడ్డాయి. శ్రవణం - కీర్తనం - స్మరణం - పాదసేవనం - అర్చనం-వందనం-దాస్యం-సఖ్యం-ఆత్మనివేదనం - ఇవి అచరణలోని భేదాలను బట్టి ఏర్పడ్డవి.

వీటిలో మధురభక్తి అగ్రాసనం పొందింది. ‘పుమాన్ విష్ణురితిఖ్యాతః - స్త్రీ ప్రాయ మితరం జగత్’ అన్న ప్రామాణిక భవనానుసారం చరాచరమైన సమస్త జగత్తు స్త్రీమూర్తిగా ఈశ్వరుడొక్కడే పురుషుడు. స్త్రీ లాలించి-మరిపించి భర్తవ చేయడమైనట్లు భక్తుడు తనను తాను స్త్రీగా భావించుకొని స్తుతించి - సేవించి భగవంతునితో రమించడం మధురభక్తి. శ్రీమత్ రామాక్షరీతం మధురభక్తి ప్రధానమైంది. సుంకీర్తనం-ప్రపత్తి మోక్ష సాధకాలని రామానుజుల సిద్ధాంతం. ఆ సిద్ధాంతాన్ని అచరించి చూపినవాడు అన్నమయ్య. ఆయన 32 వేల సుంకీర్తనలు రాశాడు. వాటిలో సుమారు 14 వేలు అభ్యుదయాయి. ఈ 14 వేలలో 8 వేలు ఆధ్యాత్మికాలు. తక్కినవి శృంగార కీర్తనలు. దీనివల్ల ఆయన శృంగారానికి సురప్రధానమిచ్చాడో తెలుస్తుంది.

శృంగారం రసరాట్టు. రోకికంగానే కాదు. పారోకికంగా కూడా; శృంగారానికి స్థాయి రతి. అనగా ఇరువురి కలయిక, అప్పుడు ఇద్దరు కాదు. జీవేశ్వరులు ఇద్దరు. వారిద్దరు ఏకమవడం రతి. మోక్షం. ఇదీ మధురభక్తి తాత్పర్యం. అన్నమయ్య మధురభక్తి సాధనలో పారమ్యం పొందాడు. ఆయన శృంగార కీర్తనలలో ఆయన భక్త హృదయం అక్షవిధాల ప్రకటించబడింది. అవి రస నిష్ఠమలు.

ప్రపత్తికి పరాకాష్ఠ అన్నమయ్య. తన జీవితం - తనసాహిత్యం - తన సంగీతం సర్వస్వం శ్రీహరికై ముడుపుకట్టాడు. ‘ఇన్ని కీర్తనలు రాశాను. ఇంతగా స్తుతించాను. కాని ఇందులో నా గొప్పతనం ఏమీ లేదు. అంతా నీడమే’ అంటాడు.

‘నా నాలికపై నుండి-నానా సుంకీర్తనలు పూని నాచే నిన్ను-బాగడించితివి
నే నామాట వెన్నుదా - వినుతించ

కానిమ్మని నాకీ పుణ్యము - గట్టితి
ఈమాట గర్వము కాదు - నీమహిమే

చేయించి నా స్వాతంత్ర్యము
చెప్పిన వాడగాను
నేమోన వాడేవాడను నేరము

అన్నమయ్య తన భక్తిని తనకోసం మాత్రమే ఉపయోగించుకోలేదు. లోక హితం ఆయన పరమార్థం. బాహ్యమైన ఆచారాలను అడంబరాలను ఆయన దుయ్యబట్టాడు.

మరిభక్తి గలిగితే - అన్నియును
మూఖ్యముగాక
విరసాచారములెల్ల - వృధా వృధా
మిక్కిలి నీటమునిగే మీను కదిస్తానమా

శొక్కర ధ్యానము నేనుకోరే

అది యోగమా
నిక్కిమేక ఆటమేయు నిండే నదే తపమా
చిక్కితల కిందువేలే జబ్బదాయి నీద్దుదా!

కనిపించిన కాలుష్యాలను విమర్శించడమే కాదు సరియైన మార్గాన్ని చూపడం కూడా ఆయన తన బాధ్యతగా గుర్తించాడు. తన కాలంనాటి కపటాలను పై కీర్తనలో అది తపం కాదు - ఇది జపం కాదు అని చెప్పి ఆ పెంటనే కావలసినది బాహ్యడంబరం కాదు అంతరంగ కుద్ది అంటూ ఇలా చెప్పాడు.

ఎంతటి వారైన ఎవ్వరైన వారి
చింతించక నిశ్చింకులు కారు
పదమొక్కటే కాదా పండుడిగా జేసి
అరయ లోహ మెట్లున్నా ఆందుకేమి

వనజసాధుని భక్తి వదలవండిన జాలు
మనసు ఎందు తిరిగినా మరియేమి?
మునసి ముద్రలు భుజములనుండిలే చాలు
తను వెంట హేయమైనా దానికేమి?

-ఇలాగే మరెన్నో కీర్తనలలో ఆయన ప్రబోధించాడు.

అడంబరాల తర్వాత ఆయన మూఖ్యంగా విరచుకొని పడ్డది కలాల అంతరాల మీద. కలం-మతం - భాష-ప్రాంతం పేరుతో మనిషిని మనిషినుండి వేరు చేయడాన్ని ఆయన తీవ్రంగా గర్హించాడు.

‘ఎలమి వారిదాను లేజాతియైన నేమి
తలమేల కలమేల తపమే కారణమ’
‘మొదైన బ్రాహ్మణుడు మెట్లు భూమి
యొకటే
చందాలు దుండేటి సరిభూమి యొకటే’
‘దిన మహారాత్రములు తెగిధనాధ్యుల
కొకటే
నొసర నిదు పేదవను కొకటే.’

‘క్రికాంతు నామమ జిహ్వ జగితీతేజాః
ఏకలహై నామ హీనతేమి?’
‘అధిక గాచుటేమడదు నన్ను
అధమని గాచుటే అరుదు గాక!’

అన్నమయ్యలోని మరో గొప్పతనం రాజ్యాశ్రయ నిరాకరణం. ఈ నిరాకరణం భక్తలండరికి సహజ గుణం. ‘ఇమ్మను జేర్వరాధమల కిచ్చి పురంబులు వాహ నంబులు గొని కాలుచే సమ్మెట పోటు లం బడక సమ్మతి క్రిహరి’ కిస్తానన్నాడు పోతనగాడు. ‘రాజుల్ మత్తులు-వారిసేవ నరక ప్రాయంబు-వారిచ్చు అంభోజాక్షి చతురంత యాన తురగీ భూషావళుల్ “అత్మవ్యధా బీజంబు” అని నిరసించాడు ధూర్జటి. తనకు హీతుడు - సన్నిహితుడు- పైపెచ్చు బాల్యమిత్రుడు అయిన పాశున నిరసింగరాయుడు ఒక సుకీర్తన చెప్ప మంటే ‘హరి! హరి’ అని చెవులు మూసు కొని అవలిమాఖమై-

కీర్నివాసుని గొల్పు చిత్తంబు లొంగునే
మోనవారి యొసగు మాన్యములకు
భగవంతు దిరిజేరు వడములు తిరుగునే
పాంశార నిర్మిత హర్యమాలకు
సర్వకు దర్శించు చతువుల్ మరలునే
నర్వర భౌతిక విశ్వమొనకు
హరి పూజ లొనరించు కరములు సాగునే
స్వప్న సౌఖ్యము బోలు సంపదలకు
భగవదర్పితమైన నాభావ సురలి
మమజ సుకీర్తనమ్ముల మునుగబోదు
నీకు నాకును ప్రభువృట నిజమెఱింగి
ఉడుగుమా యిట్టి కోరిక యుర్విసాధ!

అని మందలించాడు. అంతేకాదు-

‘పుట్టు భోగులము మేము
దుధి పొరిదాసులము
నట్టనడిమి దొరలు నాకీయవలెనా?
వల్లకీలు అంజలాల వడి నాగే లేకీలు

గ్రామములు రత్నములు గజమాఖ్య
వస్తువులు
నట్టనడిమి దొరలు నాకీయవలెనా!
-అని తిరస్కరించాడు.

అంతటితో ఆగలేదు. ఆయన కాలంలో విద్యానగర రాజాంతఃపురం అంతఃకల హాతతో నిండిపోయింది. సింహాసనం కోసం వట్రులు - వరంత్రాలు-హత్యలు- దోపిడీలు సర్వపామాన్యమైనాయి. ఆ రాక్షస రాజకీయాల మధ్య ప్రజల బాధ లను పట్టించుకునే నాధుడే కరవ య్యాడు. అది చూచిన అన్నమయ్య హృదయం ఆక్రోశించింది.

‘దేహమిచ్చిన వాని దివిరి చంపెడివాడు
ద్రోహికాక నేడు దొరయైనాడె
తోడబుట్టిన వాని తోడరి చంపెడివాడు
చూడ దుచ్చుడుగాక ముక్కుతియైనాడె
కొడుకు నున్నతి మది గొరక

చంపెడి వాడు

కడు పాతకుడుగాక ఘనుడైనాడు’-

-అంటూ తన ఆవేదనను ఆ క్రిహరికి విన్నవించుకొని ప్రజలను కాపాడమని ప్రార్థించాడు.

అన్నమయ్యకు కీర్హరియే సర్వస్వము. ‘నీవే తప్ప నితఃపరం బెనుగ ‘నన్న దృఢ విశ్వాసంతభక్తుడు. ‘బ్రహ్మ మొక్కటే వరబ్రహ్మ మొక్కటే’ నన్నది ఆయన సిద్ధాంతము. కాని ఆయన పెరదైవాతను - పెరవిశ్వాసాతను ఎవ్వడూ నిందించ లేదు. పైపెచ్చుసర్వదైవతములు, సమస్త మతములు - విశ్వాసములు ఆ వెంకటేశ్వ రుని రీతిలేడని యెవరికి నమస్కరించిసా అది ఆ తిరుమలేకునికే చెందు కుండని ప్రబోధించాడు. ‘సర్వదేవ నమస్కారం కేకనం ప్రతిగచ్ఛతి.’

‘వైక మొక్కటే సంతత భజనియుడు
భావమాన సమబుద్ధి బాంకు దగదు

ఎవ్వరి గాడన్న నది నిన్ను గాకనుట
ఎవ్వరి గొల్చిన నది నీ కొలువు’
-మరొక సుకీర్తనలో నామరూప గుణ కీర్తనం ఏదైనా జగత్తు సమస్త విష్ణుమయ మని, అందరూ క్రిహరి భక్తలేనని అందు వల్ల వీరు వారన్న భేదభావం మానుకోవా అని చెబుతాడు.

‘వైష్ణవులు గాని వార లెవ్వరు లేరు
విష్ణుప్రభావ మీ విశ్వమంతయు గాన
అవ్వ లిశ్వల క్రిహరి రూపుగాని వా
లెవ్వరు లేరని యెరుక దోచిన జాణ!-

మహాపండితుడు - భక్తుడు అయిన అప్పయ దీక్షితులవారు ఈ రహస్యాన్నే మరింత మనోహరంగా చెప్పారు.

వాసుదేవయితీ - వాసుదేవ ఇ
త్యస్తి కల్పక మహీరుహద్వయం
యద్యాపాహి మమ భేద సంభవః
నాస్త్వధాపి ఫలభేద సంభవః!

తెలిసినవాని మతాభిమాన అంటుండే కాని మతదుర్భిమానం లేక దురహంకారం ఉండవు. సర్వమత సామరస్యం, సర్వదేవనమస్కారం వారి జీవితాలకు వన్నె మోడుస్తాయి. అన్నమయ్య చాటిన ఈ సత్యం నాడే కాదు నేడు కూడా అనుసరణీయమే!

జేదాంతమనేది చాలా గజనమైంది. కఠినమైంది. పెద్ద పెద్ద పండితులకే ఆ జేదాంతరహస్యం అంతుబట్టక తలలు బ్రద్దలు కొట్టుకుంటారు. వాళ్ళ వివాదాలు పెంచుకుంటారు. అటువంటి మహావిష యాన్ని అన్నమయ్య ఎంతో సరళంగా - సుందరంగా - సూటిగా ప్రజల కోసం ప్రజల భాషలో పాటలుగా పాడాడు. ఇది ఆయన వ్యక్తిత్వంలోని గొప్పతనం. పదులు వందల మాటలలో చెప్పవలసిన అంశాన్ని ఆయన నాలుగు మాటలలో చెబుతాడు.

‘జొంతులంటిది యాడు గొడవంటిదిదగులు
దెందు నేటిది లోని శిక్ష తనకు
పుంజువంటిది మేను పోలించినను తేడి
చేతులంటిది కుర్రకుభావ మింతయును!
శతమతి నూర్చుముచి తమ చంచలము
భావము సరాళారము భవ మెల్ల నెయ్యము!
నీవన నెవ్వరు నేనన నెవ్వరు
నీవు నేనై యుందు చిహ్నా!
మౌనము భాగలిగి తే మూడులోకములు గల
వెందు భారేదం టె యేమియు లేదు.
పుట్టుటయు నిజము పోవుటయు నిజము
నట్టి నడిమి పని నాటకము!’

ఇలా పెక్కుకొనాలంటే ఆయన
82 వేల కీర్తనలు ఉదహరించు కొనాఁ.

అన్నమయ్య లాంటి భక్తులు సంస్కృతము ప్రబోధము. ఎంతకో ఉత్సాహు. కాని జానంతిలో ముక్తమోనిదుద్రుడు అన్నమయ్య. ఆయన పెక్కుమంది మూడు విషయాల మీద ఆధారపడింది.

మొదటిది ఆయన భావ. కావ్యాల నుండి కాస్త్రాసంది - సందితుల నుండి ఆడుపుదెచ్చుకొన్నది కాదు ఆయన భావ. ఇది ప్రజలభావ. వారు నిత్యమూ భార్య పిల్లలతో మాట్లాడుతూనే భావ. అందు వల్ల ఆసలు తత్వం వారికి కులుపుగా అందింది. ఆయన సాహిత్యాన్ని అమూల్యం అధ్యయనం చేసిన శ్రీ మేనాది ప్రభాకరకాశ్రిగాడు అన్న కమయ్యకు చదువని తెలుగువానికి తెలుగు వాడు అని నిక్కర్న చేశారు, ఆయన జోతు వలాలమూతు.

ఇక రెండవది ఆయన చెప్పినదేదైనా విశేషానికి - చదివేవాడికి విసుగుపుట్టదు. ఇందుకు కారణం ఆయన సాహిత్యానికి సంగీతాన్ని మేళవింపాడు. సంగీతం ఆహిత మధురం. సాహిత్యం ఆలోచన సామ్యరం. విసి విషగానే సంగీతం ఆకట్టు కొంటుంది. ఆ కర్పారే సాహిత్యం

ఆలోచించ నేస్తుంది. అకర్పరమనాధన ఈ సందూ మనిషిని మనీషిగా తీర్చి దిద్దుతాయి. ఈ కమావ్యం తెలుసుకున్న అన్నమయ్య తన తిత్వాన్ని పాటలుగా పాడాడు. తెలుగులో మొదటి వాగ్గేయ కావ్యమే నామక.

ఇందులో మరో విశేషం కూడా ఉంది. ఆయన సాహిత్యం లాగానే ఆయన సంగీతం కూడా ప్రజా సంగీతం. అది కాణాల ఆస్థానాలలో, నిలయ విద్యాలముల గాత్ర వాండవ్యాల్లో బంధించబడింది కాదు. అందుకే ఆ సంగీత సాహిత్యాలు ప్రజల హృదయాలలోకి దొచ్చుకొనిపోయాయి. అయితే ఆయన సాహిత్యాన్ని చదివా అంటే సంగీతం తప్పక రానక్కరలేదు. ఏమాత్రం సంగీతజ్ఞానం లేకున్నా ఆయన పాటలను పురస్కరిస్తావో గద్దెకానో విశచి చదువుకొని అనందించవచ్చు.

ఇక మూడవది - ఆయన ప్రవచన శుభి. అయినక న్నా మందువారూ - పెనుక వారూ ప్రవచనాలు చేశారు. అవి వైయుక్తికాలు. కాని అన్నమయ్య తన తిత్వాన్ని సమాజవరం చేశాడు. తన వాలు - భజనల రూపంలో ప్రజల మధ్యకు తీసుకొని పోవడమే కాక వారిని భాగస్వాములను చేశాడు. తిరువతికొండ మీద ప్రేతంక లేకుని కల్యాణోత్సవాలు, ‘ఉరియాడి’ అనబడే ఉత్సవం దగ్ ఆయన సృష్టియే! ఆయనకు మందు బ్రహ్మోత్స వాలలో ఒక భాగంగా ఒకరోజు కల్యాణం జరిగేది. అన్నమయ్య దానిని ప్రత్యేకంగా విదుకోజాల తందుగగా తీర్చి దిద్దాడు. పద్నానరత్నమును మాకురుగా, శ్రీనివాసుని అల్లునిగా చేసుకొని ఆయన జరిపించిన పెండ్లి సంబరాలు ఈనాటికీ అశేష భక్తజనానికి ఆచరణీయ మయ్యాయి. ఏటివల్ల భక్తునికీ భగవంతు నికీ మధ్య దూరం తరిగిపోయి అత్మాను సంధానానికి అవకాశం కలిగింది.

ఉరియాడి - మరో ఉత్సవం. బాగా ఎక్కువ ఉట్టుకు కడతాడు. రహస్యంగా వాటిల్లో అశేకన కాని భజన కథక ముప్పు లను ఉంచుతాడు. భక్తులంతా వేరి ఎగురుతూ నోటిలో ఉట్టిని అందుకోవాలి. ఎవరోడి ప్రాప్తమన అది బభిష్టుంది. ఈ ఉత్సవంలో ధనికులు - పేదలు, అగ్ర భక్తాలు - అడుగు వర్ణాలు, శ్రీలు. పురుషులు అనే భేదం లేకుండా పాల్గొంటారు. వానె గోదీకలు. వానె కృష్ణులు అనే బృందాతకం. ఈ విధంగా తొద్ది మంది గట్టిటలో మూనుకొని పోయిన భజనంకుని, మతాన్ని అయిన సమాజ వరం చేశాడు. సమాజంలో ఉత్తమ స్తోత్రమై మతానికి, జాతికి, సంస్కృతికి, సాహిత్యానికి సాక్షాత్కారం గా ముప్పిర్తి కలిగించాడు. ఆ వెంటనే కాటలో వయనించి మన మనమును మన బరహిణులను పుణితం చేసుకోవలసిన బతుకూ - బాధ్యత మనమీదే ఉండి అనిమము వ్యక్తి గతంగానే కాక సామాజికంగా కూడా అనందాన్ని కలిగిస్తుంది. హితాన్ని చేపూరుస్తుంది.

ఉత్తమ పాహిత్యంకోసం
స మా లో చ న
చదవండి!

చదివించండి !!

3. అయ్యలరాజు రామభద్రకవి

రామాభ్యుదయంలో కృష్ణాభ్యుదయం

శ్రీ కె. N. C. శ్రీనివాస రామానుజాచార్యులు

డా॥ రామదుగు వెంకటేశ్వరకర్క

అయ్యలరాజు రామభద్రకవి కృష్ణరాయల అష్టదిగ్గజ కవులలో ఒకడుగా పేరుపొందినాడనీ, ఆయన రామాభ్యుదయ ప్రబంధాన్ని రచించాడని సాహితీప్రియులకందరికీ తెలుసు. ఆయనకూడ రామరాజుభూషణునికవలె శ్లేషకు పెట్టింది పేరని అందరికీ తెలుసు. రాముడరణ్యాలకు వెళ్ళేటప్పుడు దశరథుని నిలావంగా ఈ ప్రబంధంలో

సీ॥ "కానక కన్న సంతానంబు గావునఁ

గానక కన్న సంతానమయ్యె

వరయగోత్ర విరావమైతొఁచుఁ గావున

వరయగోత్ర విరావమయ్యె నేఁడు

ద్విజకులారణ వర్జిస్తుండు గావున

ద్విజకులారణ వర్జిస్తుఁడయ్యె

వివిధాగమాంత సంవేద్యుండు గావున

వివిధాగమాంత సంవేద్యుఁడయ్యెఁ

గటకటాః దాకరది నమత్కట కరీంద్ర

కటకలిత దానధారార్థ కటకమార్గ

గామి యెట్లు చరించు నుత్కట కరీంద్ర

కటకలిత దానధారార్థ కటకతలులః"

అనే పద్యం ఉందనీ, ఇందులో శ్లేషవైశిష్ట్యం అందరికీ తెలుసు. దశరథుడు వనాథ రత్న మాలికు ఎదుట నుంచుకొని పుటలఁ ద్రిప్పచు నేర్చినాడో యనునట్లు దరిద్రము పట్టిన శ్లేషా లంకారము పెట్టి 'కానక కన్న సంతానంబు గావున ..' ఇత్యాది రీతుల ప్రలాపించునట్లు ప్రాసీయున్నారు. కోకరసము వర్ణించునపుడు రామభద్రునికు శ్లేషలు, సాంస్కృతిక దీర్ఘ సమాసములును వీడరాని చీడలయ్యేగా ఇత్యాదిగా కట్టమంచి రామలింగారోగిని వంటి

ప్రముఖుల విమర్శ యన్నాయని అందరికీ తెలుసు.

అయ్యలరాజుకవి రామాభ్యుదయ గ్రంథ ముపై వరికోదన చేసిన డా॥ కొత్తవర్ణి విశ్వేశ్వరకావ్యిగారు ఈ పద్యంలోని శ్లేషవిశేషాలను చక్కగా వివరిస్తూ 'సావధానముగా వరికి లింగిన భామభద్రుని పద్యమున నాక్షేపణకు కావులేదు. లోకమున విష్ణుజన వియోగము నొందినవారు తమవాడు వెనుకనంతరించునని దీర్ఘాశ్వాసగాఁ అతి తలపోయుట గలదు. ఆ దృష్టితోఁ జూచిన విధి సమర్థవీయమే.... పద్యములలో నేర్చుకు అంగీకార్యమైనచో రామభద్రుని పద్యములలో శ్లేష యుండుటయు అంగీకార్యమే! అంతయును కవి భావవయే గూఁకా! అని పమద్దించాడని కొందరికైనా తెలుసు.

అయితే, 'ద్విజకులారణ వర్జిస్తుండు గావున' అన్నప్పుడు రాముడు భవిష్యత్తులో నక్షత్రాపుత్రుడైన కాశాసురుని సీత కోరికపై కరుణించడం 'ద్విజకులారణ వర్జిస్తుడయ్యె' వన్నప్పుడు భవిష్యత్తులో నాగపాళాదుడైన మేళ గరుడమిదే రక్షితుడు కావడం అనే కథా శక్తిని వేళాటు సూచించుటకులం విశేషాంశాలు, వీటిని వెతుకజీ విరుత్తులు ఈ పద్య శ్లేషార్థ వివరణలలో జేర్చుకొంటే బాగుంటుందేమో!

అతి అలా ఉంచుటాం. ఈ 'కానక కన్న సంతానంబు గావున....' అన్న రామాభ్యుదయ పద్యంలో శ్లేషశక్తి సంపాదనవే భాగవత కృష్ణాభ్యుదయ విశేషాలనుగూడ ఇచ్చిన వచ్చు. ఎలాగంటారా?

'కానక కన్న సంతానంబు గావున' అన్న పూర్వదళానికి దేవకిదేవి కాళాగదమందే జన్మించి వారికి, కంసునికి తెలియకుండానే, నాటక కుండావే కన్న సంతానం కృష్ణుడని అర్థం. ఇక 'కానక కన్న సంతానమయ్యె' అన్న ఉత్తరదళానికి కంసాదిభాక్షనులకు భయపడిన నందాది గోపకులు కృష్ణుని బ్రహ్మానందంతో పెంచడంచేత కృష్ణుడు కావకే కన్న సంతాన మైనాడని అర్థం.

ఇక 'అరయగోత్ర విరావమైతొఁచుఁ గావున' అనే పూర్వదళానికి యదువంశానికి మూలపురుషుడై తొచునట్టివాడు కృష్ణుడని అర్థం. 'అరయగోత్ర విరావమయ్యె నేఁడు' అన్న ఉత్తరదళానికి కృష్ణుడు కోవర్తన వర్స కాన్ని ఎత్తి గోగోపకులను రక్షిస్తూ ఆ ప్రాంతంలో నివసించాడని అర్థం.

ఇక 'ద్విజకులారణ వర్జిస్తుండు గావున' అన్న పూర్వదళానికి కుచేల సాందీపన్యాది విప్రకులస్తులను ఆదరించడంచేత కృష్ణుడు వర్జిపొందినాడని అర్థం. మరియు ద్విజకులం అంటే చంద్రవంశం కాబట్టి ఉత్తరాగర్వస్థ శిశువక్షణద్వారా తర్వంతాన్ని అడరింది, కరుణాగుణవిషయంలో కృష్ణుడు భామ శృద్ధి పొందినాడని అర్థంకూడ చెప్పవచ్చు. 'ద్విజ కులారణ వర్జిస్తుడయ్యె' అన్న ఉత్తరదళానికి చంద్రవంశస్తుడైన అట్టుమనికి కురుక్షేత్ర యుద్ధంలో కృష్ణుడు రథం పోలే భూమంలో నహికరించి అతనిని గౌరవించినాడని అర్థం. ఏమైనా ఇక్కడ ఈ అర్థం కొంత దూరా వ్యయభరితం.

ఇక 'వివిధాగమాంత సంవేద్యుండు గావున' అన్న పూర్వదళానికి కృష్ణుడు వివిధోపనిషత్వాక్యములచే ఎటుగఁదగిన భాదని అర్థం. 'వివిధాగమాంత సంవేద్యుండుడయ్యె' అన్న ఉత్తరదళానికి అనేక వృక్షముల నడుమ తెలుసుకొనదగినవాడని అర్థం. అంటే కృష్ణుడు చిన్నతనంనుండి వృక్ష సంవయ ప్రాంతాల్లో పెరిగినవాడు. అక్కడే నంద

రించినవాడు. కనుక ఆ వాతావరణం బాగా తెలిసినవాడని అర్థం. అదీగాక విరహాత్మక లైవ్ గోపికలు కృష్ణుని తెలుసుకోవడానికి వ్యవహరించుకున్న అడిగారు. — వల్లనివాడు వద్ద నయనంబులవాడు....' ఇత్యాదిగా, ఆ సన్నివేశాన్ని ఇక్కడ జోడించుకున్నా జోడించుకోవచ్చు.

ఇక ఎత్తు గీతంలోని 'సముత్పత కరీంద్ర కటకలితదానదార్యకటక మార్గగమి' అన్న పూర్వదశానికి ఏనుగుల మదజల దారంచేత తడిసిన హస్తినవంటి పురాదులలో కృష్ణుడు సంచరించినవాడని అర్థం. 'ఉత్కట కరీంద్ర కటకలిత దానదార్య కటకలు' అన్న ఉత్తరదశానికి ఏనుగుల మదజల దారంచేత తడిసిన కొండరాళ్ళుగల త్రోవలలో కృష్ణుడు సంచరించినవాడని అర్థం. కంసప్రేరితమైన కువలయాపీడ మను మదగజాన్ని సంహరించడానికి ఆ గజమదజలార్ధ స్థలములలో గూడ కృష్ణుడు సంచరించినవాడన్న అర్థాన్ని ఇక్కడ చెప్పుకుంటే చెప్పుకోవచ్చు.

అయితే, ఇదంతా బాగానే ఉంది కాని, దళరథుని కుమారుడు రాముడు అని అవత్యార్థంగా ఈ వద్యంలో రామునికి ప్రయోగించబడిన 'దళరథి' అనే శబ్దానికిమాత్రం కృష్ణ పరమైవ అర్థం ప్రత్యక్షంగా లేదు. దళరథ శబ్దానికి రథాంగమని అర్థంకూడ ఉంది. అంటే దళకమని అర్థం. అట్టి (సుదర్శన) చక్రం గలవాడు కృష్ణుడు అనే అర్థాన్ని చెప్పుకుందామన్నా, అప్పుడు ఆ పదం 'దళరథి' అని ఉండటానికి వీలులేదు. అవత్యార్థంలో అయితేనే 'దళరథి' అనే రూపాన్ని సంస్కృత శాస్త్రకరణం ఒప్పుకుంటుంది. కనుక రాముడు విష్ణువంశసంభూతుడు ఆయన కృష్ణావతారాన్ని కూడ చాలాడు కాబట్టి పరోక్షంగా ఆ 'దళరథి' శబ్దానికి కృష్ణపరమైవ అర్థాన్ని గ్రహించాలి.

అయితే, రామకథావరంగా ఇది దళరథ విలాప సన్నివేశం. కృష్ణవరంగా ఇది ఎవరూ

✽ కృష్ణ గీత కలు ✽

—శ్రీ పోలేపెద్ది రాధాకృష్ణమూర్తి, ఎం.ఎ..ఎం.ఫిల్..

తే. వాక్కుపార్యతి: యర్థము పరమేశ్వరుః
వీరి కలయిక సాహితీవిశ్వ మెల్లః
చిర యశఃప్రాప్తి, సాహిత్యనీధిః గోరి,
లోక మాతా పితరులకు మ్రొక్కుటదు. 1

తే. భూత మంతయు వ్యర్థమై పోయె ననుచు
నెంత మాత్రము నీవు చింతించ నందు;
మందు రాబోవు జీవితమునకుఁ జూడ,
నేడు ప్రారంభదినమంచు నెంచఁదగును. 2

విలసిందే సన్నివేశంగా ప్రసిద్ధిలో లేదు. సందర్భం చెప్పకోదలుచుకుంటే వసుదేవుని లేదా దేవకీదేవి విలాప సందర్భమని చెప్పకోవచ్చు. అయితే, ఈ రామాభ్యుదయ కావ్య గత పద్యానికి (కానక కన్న సంతానంబు గవునఁ గానక కన్న సంతానమయ్యె.... అన్న పద్యానికి) కృష్ణవరంగా ఇచ్చట శ్లేష రూపంలోగానీ, మరే రూపంలోగానీ పూర్వాపర కథాసందర్భం కావరావడం లేదు. ఇందు మాచితములైన కృష్ణవరములైన అర్థాలకు ఒక కథాకమం కూడ లేదు.

ఈ వద్యంలోని ఉత్తరదశానికి పూర్వ దశం కారణంగా ఉండడం అనేది అటు రామ కథావరంగా, ఇటు కృష్ణకథావరంగా శబ్ద స్వరూపదృష్ట్యా సమానమే.

మరోవిషయం: పూర్వదశం రామకృష్ణుల ఉద్బవస్థితిని చెబుతుంటే ఉత్తరదశం కొద్దిగా ఉదాత్తత తగ్గిన స్థితిని చెబుతోంది. ఇదీ మహా కవుల వాక్కులోని విశేషం! భవభూతి మహా కవి చెప్పినట్లుగా 'ఋషీణాం పునరాద్యానాం వాచమశ్లోమరావతి' అంటే ఇదే.

ఇంతకూ, సాహిత్యం అలోచనామృతం గదా!

0000

తే. కలములో, జేవ గల నిరా కరిగినట్టి
కలికి ఛందస్సు పాముల కొఁగిలింత.
కాదు; శబ్ద సంపదలేని పేద కవులు
వచన మైనను కుడిగా వ్రాయలేరు !!

తే. వండితుల గోష్ఠు లందునఁ బాలు గొనుచు,
దేశ దేశము లనయము దిరుగుచున్న
పిలువపర్వుల బుద్ధులు విస్తరిల్లు,
దోయమునఁ బడ్డ తెల్లబిందువు విరావ. 4

తే. స్మృతులు మాసిపోవును మనమతులమంది
వ్రాతలును జిత్రములును శిల్పములుబోవుః
సత్కళాగత ఎస్టు వందయము లిట్లు
పరలుచుండును భువినికాశ్వతములగుచు. 5

తే. సర్వ పద్మణ దుర్గుణ సంయుతము
నైన విషయము గావరా దవనియందుః
జెడును సున్నితముగ ముపేక్షించి ముగి
నక్షమున ముఁతి సహృదయలక్షణము.

తే. జడత పదలించుకొని వేగ సాగినేని,
వేల యోజనారేఁగుఁ దివీలికముః
పోమరితనమునను గూరుచుండేనేని,
వదముఁ గదవలేఁ దతఁడు సువర్ణుఁడైన. 7

తే. గుములు గుములుగా మూఁగిన

తిమిరములను

రకరకముల నిండించి లాభమేమి ?

దీర్ఘనిద్ర దీయుచునున్న దీవళిను
మేలుకొరిగిన ముంతేని మేలుగాదె !!

తే. సూర్యచంద్రుల గమనముఁ జూచి చూచి,
జదుల పెరియేళ్ళ నడకలఁ జదివినదివి,
యంతులేని సందేశము వందవచ్చుః
బ్రకృతియే మానవాళికఁ బరమగుడువు.

(తరువాత 9క పేజీలో)

4. తెలుగు దండక వాఙ్మయ సూచిక

—ప్రమాన్ వైద్యం శీఘ్రమేవ వాఙ్మయము

తెలుగులో అనేక వివిధ సాహిత్య ప్రక్రియలను విమర్శనలు ప్రత్యేక కావ్యాలగా విభజించినారు. శతక, యక్షగాన, ద్విపద, త్రిపద, చాపూస, తడకపద, హరికథ, జానపద గేయమున్నగు కావ్యాలకు తెలుగు వాఙ్మయం చెప్పబడింది. అందులో దండక వాఙ్మయకావ్యమిది. తెలుగువాఙ్మయంలో అన్నన్ని దండకాలు ఏ ఇతరభాషలలోనూ లేవని పరిశోధనల అభిప్రాయం. తెలుగు వాఙ్మయంలో దండకపదన అతి క్రమశః శతక, యక్షగానాది పూర్వోక్తమైన తెలుగు సాహిత్య ప్రక్రియలలో ఇతర పూర్వం కొంత ఇతరము అని, అయితే వాఙ్మయకావ్యాలకు అందింది తెలియజేసే గ్రంథాలు కూడా కొన్ని వెలువడినవి. అయితే తెలుగు దండక వాఙ్మయాన్ని గురించి తెలియజేసే ప్రత్యేక గ్రంథం ఇంకా వెలువడలేదు. దండక వాఙ్మయాన్ని తెలిపించిన వ్యాసాలు మూడై ప్రత్యేకంగా తెలియజేయబడ్డాయి. మొట్టమొదటిది మొట్టమొదటి వాఙ్మయములో తెలుగుదండకం అని పేరు పెట్టబడినది. అందులో విషయపరిధినిబట్టి మొదట దండకమునకిది, తి. రాధాకృష్ణారామి శాస్త్రిగారు అంధ్ర పత్రికలో (మారుతం సంవత్సరాది సంచిక-1936) వెలువరించిన 'దండక వాఙ్మయము' అనే వ్యాసం. ఇక ద్వితీయముగా రాధాకృష్ణారామి శాస్త్రిగారు వ్రాసిన 'దండక వాఙ్మయము' అనే పుస్తకములో దండక వాఙ్మయమును వివరించినది. తి. రాధాకృష్ణారామి శాస్త్రిగారు వ్రాసిన 'దండక వాఙ్మయము' అనే పుస్తకములో దండక వాఙ్మయమును వివరించినది. తి. రాధాకృష్ణారామి శాస్త్రిగారు వ్రాసిన 'దండక వాఙ్మయము' అనే పుస్తకములో దండక వాఙ్మయమును వివరించినది. తి. రాధాకృష్ణారామి శాస్త్రిగారు వ్రాసిన 'దండక వాఙ్మయము' అనే పుస్తకములో దండక వాఙ్మయమును వివరించినది.

ఇక్కడ దండకాలను వివరించి మండకం దండక వాఙ్మయము తెలుగుదండకం అని పేరు పెట్టబడినది. తి. రాధాకృష్ణారామి శాస్త్రిగారు వ్రాసిన 'దండక వాఙ్మయము' అనే పుస్తకములో దండక వాఙ్మయమును వివరించినది. తి. రాధాకృష్ణారామి శాస్త్రిగారు వ్రాసిన 'దండక వాఙ్మయము' అనే పుస్తకములో దండక వాఙ్మయమును వివరించినది. తి. రాధాకృష్ణారామి శాస్త్రిగారు వ్రాసిన 'దండక వాఙ్మయము' అనే పుస్తకములో దండక వాఙ్మయమును వివరించినది.

దండక వాఙ్మయము అని పేరు పెట్టబడినది. తి. రాధాకృష్ణారామి శాస్త్రిగారు వ్రాసిన 'దండక వాఙ్మయము' అనే పుస్తకములో దండక వాఙ్మయమును వివరించినది. తి. రాధాకృష్ణారామి శాస్త్రిగారు వ్రాసిన 'దండక వాఙ్మయము' అనే పుస్తకములో దండక వాఙ్మయమును వివరించినది.

సమాలోచన పత్రికలో సీరియల్ గా అక్టోబరు 1989 నుండి మే 1990 వరకు 'తెలుగుదండక సాహిత్యము' ప్రచురితమైనది. సీరియల్ 'తెలుగుదండక వాఙ్మయ సూచిక' ను కూడా వివరించినది. అయితే సమాలోచన పత్రికలో సీరియల్ గా అక్టోబరు 1989 నుండి మే 1990 వరకు 'తెలుగుదండక సాహిత్యము' ప్రచురితమైనది. సీరియల్ 'తెలుగుదండక వాఙ్మయ సూచిక' ను కూడా వివరించినది. అయితే సమాలోచన పత్రికలో సీరియల్ గా అక్టోబరు 1989 నుండి మే 1990 వరకు 'తెలుగుదండక సాహిత్యము' ప్రచురితమైనది. సీరియల్ 'తెలుగుదండక వాఙ్మయ సూచిక' ను కూడా వివరించినది.

1. ముద్రిత గ్రంథాలలో దండక వాఙ్మయ సూచిక

1. అధ్యాత్మిక వాఙ్మయము (6: ఆ. యుద్ధకాండ-క్రీ. శా. 1801) కావ్యమునందు దండక వాఙ్మయము ప్రస్తావన. ప్రచురణ: గద్యాల సంస్థాన ప్రభుత్వము. సాహిత్య విద్యా మండ్రాక్షరకళ, గద్యాల కాళ 1801 (క్రీ. శ 1879)
2. అంధ్ర వాఙ్మయము (1 ఆ-23. రామచంద్రదండకం). కూతు రామ చంద్రావనీశ్వరము. ప్రకాశకలు: కూతు రామకృష్ణారామి శాస్త్రి. మొట్టమొదటి ముద్రాపాతము 1919.
3. అంధ్ర వాఙ్మయము (గుండరకాండ-1806) కావ్యమునందు దండక వాఙ్మయము ప్రస్తావన.
4. అంధ్ర వాఙ్మయము (గుండరకాండ-1806) కావ్యమునందు దండక వాఙ్మయము ప్రస్తావన.

(8వ పేజీ రివ్యూ)

తెలుగుదండకం, సమైక్యమై విస్తరింపబడినది. దండక వాఙ్మయము, వివరించబడినది. దండక వాఙ్మయము, వివరించబడినది. దండక వాఙ్మయము, వివరించబడినది. దండక వాఙ్మయము, వివరించబడినది.

కూర్చి పాఠాన్ని సంపాదించుకొనవలసివచ్చును. దాని మించి ముద్రాపాతము దండక వాఙ్మయము. దండక వాఙ్మయము, వివరించబడినది. దండక వాఙ్మయము, వివరించబడినది. దండక వాఙ్మయము, వివరించబడినది.

అసంపూర్ణ తైలవర్ణ చిత్రం

(కవిత్వ)

—శ్రీ ధూర్జటి వేంకటబాలాజీ

ఇక్కడ

అనుభూతులను గీస్తున్నాను
ఉవ్వెత్తుగా లేచే భావతరంగాలను.
మనోవత్సరంనుండి దూసుకొచ్చే

కవిత్వామృతాన్ని-

నలుగురికీ పంచిపెట్టాలనీ-

వాళ్ళు మానవులై (మనసున్న)

అనందహేలలో తేరియాడుతుంటే-

విశ్వమానవ కల్యాణానికి లోడ్బదలని-

ఇక్కడ చిత్రాన్ని గీస్తున్నాను.

* * *

నాది గాంధర్వ విద్య కాదు.

వకువులు-పక్షిలు-వెన్నెల-వెయ్యెరు

శృంగారం-అనందం-

అనుభూతి-ఆక్రందనం

సమాగం-వియోగం

విషాదం-వివరణం

ఎన్నో-

ఇంకెన్నో-

ఇటువంటి వస్తువులను-

ఆలంబనంగా స్వీకరించి

ఎదిలోపం-

లోలోపం-

తీయని మూగబాధ తెన్నింటినో-

నాలోని ఆవేశాన్ని-

స్మృతివశంలో మెదిలే జ్ఞాపకాలతో

నమస్వయించి-

సురిమెత్తని రంగులతో మేళవించి-

ఇక్కడ-

ఈ విశాలమైన కాన్వాసుమీద-

అక్షరాల కుండెతో చిత్రిస్తున్నాను.

(తరువాయి 11వ పేజీలో)

5. కుమార కమద్వతీ కల్యాణము (సామాంతరం : రుద్రాక్షకులాభారము-పుట 14). ధర్మరంగ మణిమణి హరిదాసు తేంకటకేశవకవి. తైహింద్ ప్రెస్, కర్నూలు. 1966.
6. కుమారవల్లీవిలాసము (4 ఆ-177) పెనుగోటి జగన్నాథరాయము.
7. కృష్ణవిజయప్రబంధము (దుర్గాదండకం) వూసపాటి తమ్మభూపాలుడు.
8. క్షత్రబంధుసాఖ్యానము (8 ఆ-295) అనూరిమరిగంటి తేంకట నరసింహ చార్యులు. పరిష్కర్త : శ్రీరంగాచార్య-పాలెం. పద్మావతీ ఆర్ట్ ప్రింటర్స్ హైదరాబాదు 1984.
9. గయోసాఖ్యానము (సామాంతరం: కృష్ణార్జునసంవాదము, 1 ఆ-ఇందు శేఖర దండకము) రామనామాత్యుడు. కనకరాయ మొదలారివారి జీవరత్న ముద్రాక్షరశాల. 1905
10. గీతోపదేశము (నాటకం) అయినంపూడి గురునాథరావు. సప్తగిరి పత్రికలో ముద్రితం. తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానములు 1980.
11. గోసాయిచిట్కాలు (ఇందులోరెండు నాటికలు కలవు. 'ప్రేమకోసం' అనే నాటికలో పుట 46-47 ప్రేయసీదండకం) పెంపొ. ప్రచురణ: కాగడా బుక్ హౌస్, కర్నూలు. 1956
12. చారుచంద్రోదయము (2ఆ-73) చెన్నమరాజు చెన్నమరాజు. వి. శే. పబ్లి కేషన్స్. వార్తేరు.
13. చిత్రవిద్యాధరము (పార్వతీదండకం) జయంతి పట్టాభిరామకాశ్రి.
14. ఛత్రపతి శివాజీ చరిత్రము (8 ఆ-186) బలిజపల్లి రామమూర్తి. 1979
15. తిరుమలనాథీయము (పుట 2-8 శ్రీవివాస దండకం) కవి రాధాకృష్ణమూర్తి శ్రీ కవిత్వాభివేషన్స్. మార్తాపూరం, 1988.
16. దీబగుంటవీరభద్ర చరిత్ర (కేదారదేవదండకం 2-183) క్రిష్టిపాటి తేంకట సుబ్బకవి. చంద్రికాప్రెస్, మద్రాసు. 1946.
17. ధర్మపాలవిజయము (సామాంతరం : కాంస్యకారచరిత్రము 2 ఆ-యోధవర్ధన దండకము, ౪ ఆ-80 దేవీదండకము) బొమ్మికంటి ప్రభాకరకవి. ప్రకాశకులు: కోనూరి తేంకట సుబ్బారావు. నాజరుశేట. తెనాలి. ద్వి. ము. 1986.
18. ధీరజనమనోవిరాజితము (పుటలు 18-19 కాలీదండకం) తెనాలి రామలింగము (ఇతడు విశ్వకర్మకులజాడు)
19. నవగ్రహస్తోత్రము (పుటలు 23-24 సూర్యదండకం, 33-34 ఋణసంకరణ దండకము) ఓలేటి రామనాథకాశ్రి సిద్ధాంతి. ప్రకాశకులు : చంద్రకళా జ్యోతిషాలయము. విజయనగరము జిల్లా, 1987.
20. పద్మపురాణము (4 ఆ-215 మహాదేవదండకం) కామినేని మల్లారెడ్డి, ప్రకాశ కులు : దోమకొండ సంస్థాన ప్రభువులు, 1928.
21. పాతాళగంగాపురాణము (1 ఆ-218 గంగాస్తుతి దండకం) తేంకటరామకవి.
22. పార్వతీవిజయము (పుట 39. మహాదేవదండకం) గంగారాజేశ్వరరావు. ప్రచురణ : గంగాతరంగిణి పౌరస్వత సమితి. మంథని కరీంనగర్ జిల్లా, 1988
23. ఫల్గుణీమాహాత్మ్యము (2 ఆ-67) వేదము మోసాక్షి దేవి. ప్రిమియర్ ప్రింటర్స్. రాజమండ్రి, 1979.

Cont...11

నా చిత్రాన్ని చూచి-
లేజవరాలు నవ్వినా-
ప్రేమికులు-
వియోగభారంతో విలసిందినా-
లేక-
సమాగమంతో ఆనందించినా-
సామాన్యుడు మాన్యుడైనా-
తన జీవితాన్ని-
పతితుడు మార్చుకొన్నా-
శిథిలాలయంలో వేణువు మ్రోగినా-
అదే నాకు ఆనందం-
అమృతం స్వీకరించినదాంతో నమానం

* * *

ఇక్కడ
ఈ చిత్రాన్ని నిర్లక్ష్యంగా గీయలేదు
కేవలం-
ఒక లక్ష్యంతో-
అహర్నిశలు క్రమించాను.
కానీ-
ఈ చిత్రాన్ని మీరు నెచ్చుకోకపోతే
దీని శీలానికి విలువ కట్టండి-
మీ శీలాన్ని కాపాడుకోండి.
మనిషి మనిషిగా-
బ్రతకడం ఏమిటో తెలువండి;
అది సాధించబడని రోజు;
నేను గీచిన చిత్రం-
కేవలం-
ఒక-
అనంపూర్ణ తెలివర్ణ చిత్రమే.

—0—

రచనలు చూత తప్పులు
లేకుండ, చదవడానికి
వీలుగా స్పష్టంగా
ఉండాల్సి.

24. భానుమద్విజయము (2ఆ. 175 భానుమంతదర్శిత పుణ్యక్షేత్ర వర్ణనదండకం: 4 ఆ.126 పరమేశ్వర దండకం) వెలగపూడి కృష్ణయామాత్యుడు. పరిశోధక ప్రచురణలు. కర్నూలు, 1983.
25. మాధురీసుధాకరము (పూర్వార్థం 4 ఆ.97) కోటవీరాంజనేయశర్మ. మ. 1981.
26. రసికశరణాగతి (పుటలు 44-46) విక్రమ క్రిడేవమ్మ. వచేరా ప్రింటర్స్, చీరాల, 1976.
27. విజయాశ్వచరిత్రము (ఉత్తర 8 ఆ.184 విష్ణుదండకం) పురాణం పిచ్చయ్య.
28. విప్రసారాయణీయము (నాటకం - 15 వ రంగం-పుటలు 109-110 శ్రీరంగ నాథ దండకం) బి. ఎల్. ఎస్. ఆచార్య. ఎస్. వి. పబ్లికేషన్స్, నెల్లూరు, (ము. 1979)
29. శకుంతల - హరికథా ప్రబంధము (పుట-7) దూడం నాంపల్లి.
30. కేషధర్మము (4ఆ.147) తామరపల్లి తిమ్మయ్య.
31. శ్రీ కసుమకర్ణామృతము (పుట II) మూలాపేరన్న.
32. శ్రీ కుండం మల్లికార్జునస్వామి క్షేత్రకథ (పుట 5. గంగాస్తుతి దండకం) దేవరబండ శ్రీ శివశంకరస్వామి శిష్యురచితము. భార్గవప్రింటర్స్, కర్నూలు, 1989.
33. శ్రీ చామండికావిలాసము (5 ఆ.97 శ్రీ చామండికాదండకం) రంగయామాత్యుని రామకృష్ణకవి. చంద్రమౌళీశ్వర ప్రెస్. కర్నూలు 1914.
34. శ్రీ చాడేశ్వరీ జ్యోతి (పుట 12) తూముచర్ల ఆనంతశంకరరావు. ప్రచురణ : లలితా అండ్ కో. ఏలూరు, 1951.
35. శ్రీచాడేశ్వరీమాహాత్మ్యము (5 ఆ పుట 163) సమ్మరాజు రామకవి. బ్రిటానియా ముద్రాక్షరశాల, మదనపల్లె. 1935.
36. శ్రీ త్రివిక్రమాగస్త్యేశ్వర మాహాత్మ్యము (పుట 84-ఆగస్త్యేశ్వర దండకం) కోన వేంకట సుబ్బరాయశర్మ.
37. శ్రీనివాస ప్రబంధము (1 ఆ.165 చక్రరాజదండకం: 8 ఆ.శనిస్తోత్రదండకం) పుటపర్తి నారాయణాచార్యులు. మ. 1984.
38. శ్రీపర్వతపురాణము (2 ఆ.విశ్వదండకము; గిరిశదండకము) నాగలాటి కేష నారాధ్యుడు. జూపిటర్ బుక్ హౌస్. గుంటూరు, మ. 1970.
39. శ్రీ మచ్చిరుసనగండ్ల క్షేత్రమాహాత్మ్య సంహిత (నామంతరం : శ్రీరామ చంద్ర చారిత్రము-హరికథ, శ్రీరామ దండకం) వంగూరి తిమ్మనాచార్యులు.
40. శ్రీమదాంధ్ర లలితోపాఖ్యానము (నామంతరం : శ్రీ శివకామేశ్వరీ కల్యాణము) వడ్డూ అచ్యుతరామకవి. మ. 1988.
41. శ్రీ రుక్మిణీసంవాదము సుజ్ఞానకాస్త్రము (5 ఆ.12 శ్రీకృష్ణదండకం) పోలకం నరసింహకవి. సి. వి. కృష్ణా బుక్ డిపో, మద్రాసు. 1960.
42. శ్రీ వీరబ్రహ్మంగారి చరిత్ర (నాటకం; 11 వ అంకం - బ్రహ్మంగారి స్తుతి దండకం) నాగశ్రీ.
43. శ్రీ వీరబ్రహ్మము (నాటకం - పంచమోంకం - పుట 82 బ్రహ్మంగారి స్తుతి దండకం) సి. యల్లప్ప. శివశర్మప్రింటర్స్ కర్నూలు, 1988.
44. శ్రీ వీరబ్రహ్మేంద్ర చరిత్రము (చిత్రయోగము. ఆ 4-142 వీరబ్రహ్మేంద్ర దండకం) పూసపాటి నాగేశ్వరరావు. ద్వి. మ. 1986.

Cont...12

జాతీయ సమైక్యతా ప్రబోధము

శ్రీ చావలి సాంబశివ సుబ్రహ్మణ్యం

కం. జగమెల్ల నీవ యగుదువు
జగమున నర్వంబు నీచిజగదేక విభో;
జగమున నేమున్నది; నా
దగు మనమొక్కటియే తప్ప,

యర్పణసేయన్ :

తే.గీ. నీర మొక్కటి తానున్న నెలపుకొంది
హిమముగా నొకట, జలదిగా

నింక నొకట

విండి, సర్వమానవకోటి నిలుపు నటుల
దైవమునుఁ దోచు వేర్వేరఁ

దలచుకొంది :

కం. అల్లా, జీనను, విష్ణువు
లెల్లరు పిల్లలకు జన్మనిచ్చెడు జననీ
యల్లము యొప్పెడు వేల్పులు,
కల్లాకనటములు లేవి కరుణామయులే :

తే గీ. మనిషి మదిలోన మెదలు

దుర్మార్గములను

అంతమొందించి, నన్మార్గచింతరేపి,

దైవ నమునిగా నొనరింపదగిన యట్టి
మతమ దేదైన మానవహితము కాదె;

ఉ. దీమహితాత్మలెల్ల జగదేక కుటుంబపు
చింతఁజేసి, శ్రీ

రాముని, పిళ్ళరున్, తదితరంబగు

వర్వమత ప్రవక్తలన్

నామవిభేద మొప్పు నలినాజిని రూపున

నెంచిమాడ, నీ

తామనవాదులైన మతతత్వ విశాచముల

లంతరింపవే :

ఉ. ఈకుదొ, జీనసో జగము నేలెడు

దైవ మదెవ్వదైన, నీ

(తరువాయి 14వ పేజీలో)

6. సారంగశైలమహాత్మ్యము (అ2-నిరోష్ఠ్య శ్రీరామదండకం) గోవర్ధనం వేంకట నరసింహాచార్యులు. దీని వ్రాత ప్రతి డా॥ శ్రీరంగాచార్యగారి చెంత కలదు.

8. ముద్రిత - స్వతంత్ర దండక కృతుల సూచిక

1. అంబదండకము. గాధిరాజు. శ్రీశైల వ్రథ ప్రత్యేక సంచిక; 1-10-79 ఆంధ్ర పత్రిక; దైవదర్శన కీర్తనావళి. మ. 1989. ఈ మూడింటిలో ముద్రితం.
2. అగ్నిహోత్ర దండకము. చిల్లరిగ యోగానందశ్యు పంతులు.
3. అప్పనపల్లి వేంకటేశ్వర దండకము. విశ్రాంత శ్రీదేవమ్మ, ప్రచురణ : శ్రీ గౌరీ వండక శతక వాఙ్మయ మండలి. అల్లవరము, 1979
4. అభయ వీరహనుమాన్ ప్రసన్న దండకము. గాధిరాజు. దైవదర్శన కీర్తనా వళిలో ముద్రితం. 1989
5. అమృతారి దండకము. చిత్రగుప్త అశ్వీనృసింహాఖ్యుడు. దండకరత్నములు. కొండపల్లి వీరవెంకయ్య అండ్ సన్స్. రాజమండ్రి.
6. అమృతారి దండకము. అ. కృష్ణమూర్తి. మ. 1914
7. అమృతారి దండకము. ఎన్. విజయగోపాలము. మ. 1920
8. అమృతారి దండకము, అజ్ఞాతకర్తృకము. ప్రచురణ : వెన్కటార్డ్ అండ్ కంపెనీ చాకలపేట. మద్రాసు.
9. అంజనేయ దండకము. నానుదేవకవి. వావిళ్ళప్రెస్సు. మద్రాసు. 1968.
10. అంజనేయ దండకము, గంటి సుబ్రహ్మణ్య నరసింహము, 'కల్యాణి' పత్రికలో ప్రచురితము. సంపాదకులు; గంటిగూర్యనారాయణశాస్త్రి.
11. అంజనేయ దండకము, ఎస్. వి. రాఘవయ్య.
12. అంజనేయ దండకము, కె. దొడ్డజ్ఞాచార్య. మ. 1920
13. అంజనేయ దండకము. టి. సీతారామకవి. మ. 1920.
14. అంజనేయదండకము, అజ్ఞాత కర్తృకము. మ. 1917
15. ,, ,, మ. 1918
16. ,, సుబ్బకవి. మ. 1918
17. అంజనేయ దండకము, కొత్తపల్లి సుందరరామయ్య. మ. 1907
18. అంజనేయస్వామివారి దండకము, వి. వేంకటరామదాసు.
19. ఆదికృతి దండకము, కవిసాగేంద్రుడు. మ. 1921
20. ఈశ్వర దండకము, కొండేపూడి సుబ్బారావు.
21. ఈశ్వర దండకము. యం. సుబ్బయ్య. 1884
22. ఈశ్వర దండకము, లాశేటి సోమలింగము.
23. ,, యం. సుబ్బరాయుడు. మ. 1900.
24. ఉగ్రనరసింహ దండకము. పాలకట్ల వేంకటనరసింహయ్య.
25. ఎల్లమ్మ దండకము. ఎస్. సీతారామయ్య, మ. 1921
26. కంచికామాక్షమ్మ దండకము, ఎ. వీరబ్రహ్మచార్యులు.
27. కనకదుర్గా దండకము, చల్లా సూర్యనారాయణ. మ. 1921
28. కనకదుర్గాదేవి దండకము, టి. పురుషోత్తమకర్మ. 1916

(స శేషము)

దేశసమైక్యతనఁ జూచు దేవునిపేరనఁ
దల్లడింప, నా
కాళమవోరఁ దేజరిలు కాళ్యపి,
భారతి చిన్నబోయె, నో
దాళరవీ: దయన్ గవవె: దాచు మావవె:
దారిఁ జూవవె :

సీ. నీపూవుగావెల్లు న్నిగ్ధ కాశ్మీరంపు
సొరభా లెగఁజిమ్ము సొరులేడు
భారతీయులమన్న భావనావటిమతో
ఏకత్వ మందించు యిచ్చలేదు
మతసామరస్యము మహిమ గడ్డపై
పొరుగింటితో నేను పొందులేదు
త్యాగ సౌశీల్యముల్ తారాదు పుడమిలో
స్వార్థమొక్కటి తప్ప శమములేదు
తే.గీ. మంచి, చెడ్డల నెంచెడు మనసులేదు,
పేద సాదల సాకెడు ప్రేమలేదు,
గ్రామ పౌభాగ్య మొనగూర్చు
క్రాంతిలేదు,
వినయ, సౌశీల్యములఁ గూర్చు
విద్యలేదు.

తే.గీ. మాతృదేశభిమానము మంటఁ గలిసె,
ఆత్మగౌరవమును మాట యంతరించె,
జాతి నిర్వీర్యమై, చకితమయ్యె
వింటిదొంగల పాలయ్యె నీళ్ళరుందు:

అ.వె. విద్యలేనివాని విత్తము కొరగాదు
విద్యకన్న మేలు విత్తమేది :
దానమీయఁ బెరుగు, తరుగని సొత్తురా
సాటిలేదు విద్య కాళ్యతము :

అ.వె. చదువు నేర్పిరేని, చక్కనో సర్వము:
మంచి, చెడ్డ తెలిసి మసల గలరు,
మతములన్ని కలసి, మమతల
బంధమై
సాధువర్తనమున సాగు జగము :

ఉ. అక్షరమాలతోడ, నహాయులుచైన
వయోజవాళికిన్
రక్షణఁగూర్చు, వారలు, విరక్ష
కుజులు శిక్షణమువన్

5. నన్నయ కవిత్వము - సంబోధనాచిత్యము

—డా॥ ఆర్. వి. ఆర్. కృష్ణకామి

కావ్య పరమ ప్రయోజనం ఆనందం.
ఆనందానికి హేతువు రసానుభూతి. రసం
వ్యంగ్యం. అట్టి కావ్యం ఉత్తమమైంది.
కాబట్టి కవులు సర్వదా రసనీధిని సాధిం
చాలి. శబ్దార్థాల రసనీధికి సాధకాలు.
అవి బోచిత్య భూషితాలై ఎప్పుడే రసా
నందం కలుగుతుంది. అందులకే మంత
మడు 'బోచిత్యం రసనీధ్యస్థిరం కావ్య
జీవితం' అని తన బోచిత్య విచారచర్చలో
చెప్పాడు. ఆనందవర్ధనుడు తన ధ్వన్యా
లోకంలో కూడ.

'అనాచిత్యాద్భవే నాన్యక్రమ
భంగస్య కారణమ్
ప్రసిద్ధాచిత్య బంధస్తు రస
స్యోపనివత్సరా'

దక్షతగ్గు పొరులుగ, తక్షణ కార్య
విదక్షణ జగ
చృక్షివులై మెలంగి, యువచారము
నేయరే భారతాంబకున్.

సీ భాషలెన్నయిన, మాభావమొక్కటి యంచు
దాసచేయరే మీరు, భాగ్యమనుచు
కులములెన్నయిన, మా కూరిమి

మనమంచు
తెలియరే మీరెల్లఁ దెల్లముగను
మతములెన్నయిన, మా మనుగడల్

యొకటంచు
మరిచరే మీరెల్ల మానసముల
జాతులెన్నయిన, మా జగతియొక్కటి

యంచు
దలవరే మీరిట్టి తరుణమంతు.

తే.గీ. వలుకు భాషలు, నెలవులు,
నలుకుదులు

అని రసానికి బోచిత్యం యొక్క అక
ళ్యం భావ్యతను సూచించాడు

సుస్కృతాంతరీక్షలు గుర్తించిన
ఈ బోచిత్య ప్రాధాన్యాన్ని నన్నయగారు
రెప్పడో పాటించారు. నిజంగా
తెలుగు వారికి విషయం గర్వకారణం.
దీనిని ప్రత్యేకించి పేర్కొనవలెనని
నన్నయగారి కవిత్వం బహుధా బోచిత్య
విలసిలం. దీనిని తిక్కనగారు రసాభ్యు
చిత బంధం అని చెప్పనే చెప్పారు. ఇక
శ్రీనాథుడు 'బోచిత్యం బాదరించి, అనా
చిత్యంబు మరిహరించి' అని బయట
పడ్డాడు. ఈ బోచిత్యం ఆంధ్రకవులు
గుర్తించటం మూదానాం. అసలు మహా
కవియైన వాడెవ్వడైనా ఈ బోచిత్యాన్ని

మతిము, జాతులు, కులములు,
మనతములును
కొలుచు దైవమందిరములు,
కుదురు తిండి

భిన్నమే యైన నిలుదు
దుర్బేద్యముగను

ఉ. ప్రేమ వివంచిఁ బూని, యలరించెడు
జీవనరాగ తంతులన్
గోముగ మీటి, సర్వమతకూటములెల్ల
రయోధ్యలోన, శ్రీ
రాము రహీములన్ కలుపు రాగము
నల్కొగ, వంతరంగ నం
గ్రామము నిర్పి, కాంతి నహకారము
లోపునె భారతీయమై

సహజంగా ఎరిగినవారే అవుతాడు. ఇక ప్రస్తుతం నన్నయగారి కవిత్వంలోని సంబోధన వచానందతి బౌచిత్యం ఇక్కడ విచారింపబడుతోంది.

సాధారణంగా సంభాషించే సుందర్యంలో సంబోధన వాచకాల నుపయోగిస్తాం. ఆ సంబోధనవల్ల ఎదుటి వ్యక్తిపై మనకు గల ప్రేమ, ద్వేషం, గౌరవం, హేళన మున్నగు భావాలు అవగతమయ్యే అవకాశం ఉంది. కావ్యంలో ప్రకరణ ప్రాతాది సంబంధం వల్ల వాటి కట్టుక ప్రాధాన్యం వస్తుంది. దాన్ని వరికిరించడం ప్రస్తుతాంశం.

1. ఉదంతో పాఖ్యానంలో పాష్య మహాదేవి ఉదంతునికి కుండలాలనిచ్చి 'తక్షకుడీ కుండలాలను కోరుచున్నాడు. అతడు అభేద్యుడు. మాయాదత్తుడు. అతని నుండి రక్షించుకో' అని చెప్పిన సందర్భంలో ఉదంతుని "రవినిధి లేజా" అని సంబోధిస్తుంది. ఇక్కడ 'సూర్య సమానమైన లేజము కలవాడా' అనటం ద్వారా సూర్యలేజంలా నాలేజం కూడా అభేద్యమైనదే. అభేద్యుడైన తక్షకునికి నీవు దీప్తైన వాడివే. కంగారుపడకు' అనే దైరాన్ని కల్పించడం ఇమిడిఉంది. చెప్పిన మాటలకు అనుగుణమైన ఈ సంబోధనను వాడటం ద్వారా నన్నయగారు నాకాకాదృశ్యాన్ని పాటించారు.

2. విమృట పాష్యుడు ఉదంతునికి అతిథ్యం ఇస్తాడు. భోజన సందర్భంలో అన్నంలో కేళం కవలడడంతో ఉదంతుడు కోపించి విర్రక్కితగా అన్నం పెట్టి కందులకు అంధుడైతే కమ్మతి కపిస్తాడు. ఇంత స్వల్పదోషానికే అంతటి కావం ఇచ్చివందకు పాష్యుడు కోపించి నీవు అనవశ్యకపు కమ్మని ప్రతికాపం ఇస్తాడు. అప్పుడు ఉదంతుడు తాననవశ్యుండను కాలేనని కావమును మరల్చుమని అనగా

పాష్యుడు ప్రాప్తా త్రియాల మనోజాక్కులకు గల తేదాను ఈవిధంగా చెప్తాడు-

నిండు మనంబు నవ్య నవనీత సమానము
పల్కు దారుణా
ఖండల కస్త్రుతుల్యము జగన్నుతి!
విప్రుల యందు నిక్కమి
రెండును రాజులందు విపరీతము గావున
విప్రుడోవునో
పండతి కాంతుడయ్యు నరపాలుడు
కావము గ్రమ్ముటొపగన.
(ఆది. ఆ. 1. ప. 100)

ఇక్కడ విప్రుడైన ఉదంతుని మనస్సు నవ్య నవనీతం లాంటిది అని చెప్తూ జగన్నుతి! అని సంబోధించడం ప్రకృతార్థానికి పుష్టిని కల్గిజేస్తోంది. పాష్యుడు తెలివిగా తనపై కాపాన్ని తొలగించుకోవడానికి ఉదంతుని 'జగన్నుత' అని ప్రశంసించాడు. కాపం తొలగించడానికి నుక్కే సమర్థుడవు అన్నాడు. అటుపైన ఉదంతుడు తన కాపాన్ని ఉపసంహరించుకొన్నాడు. దీనివల్ల అతని జగన్నుతత్వం సార్థకమైంది. ఈవిధంగా ఎదుటివారిది ప్రసన్నం చేసికొనడానికి ప్రశంసించాలనే లోకజ్ఞతను నన్నయగారు ప్రదర్శించారు. ఇక్కడ ఈ సంబోధన ద్వారా ప్రకరణాచిత్యం పాటించబడింది.

3. జనమేజయుడు సర్పయాగం చేస్తున్న సందర్భంలో సర్పాలన్నింటిని రక్షించే నిమిత్తం సర్పయాగాన్ని ఆపి కేయటానికి ఆస్త్రీకుడు వస్తాడు. అతడు జనమేజయుణ్ణి, ఆ యజ్ఞాన్ని స్తుతిస్తాడు. అప్పుడు జనమేజయుడు ఆస్త్రీకునితో 'మహింద్రా! నీ కిష్టమైన దాన్ని ఇస్తాను అడుగు' అంటాడు. ఆస్త్రీకుడు- 'మౌనిత సత్యవాక్య! యభిమన్యు వలోద్భవ! కాంతమన్యుకుం

తానుడైన జయాభినిరతస్థితిని నీవు మదియ బంధు ను
తాన మనోజ్వరంబు పరతంబుగా
నాకుఁ త్రిమంబుగా మహా
ర్వీకుత సర్పయాగ ముడిగింపుము
కాత్తుము సర్పపంతుతిన్'
(ఆది. ఆ. 2. ప. 280.)

అని అడుగుతాడు. ఇక్కడ 'మౌనిత సత్యవాక్య' అనే సంబోధనతో ఆరంభించడంలో ఎంతో బౌచిత్యం ఉంది. ఆస్త్రీకుడు తానడగబోయే పనిని జనమేజయుడు కాదనడానికి విలులేతండా ముందర కాళ్ళకి బంధంవేస్తున్నాడన్నమాట. 'నీవు సత్యవాక్యవరిపాలవడవు!' అనడంద్వారా ముందు మాట ఇచ్చి తీరా అడిగాక కావంటావేమో! అలావదరదు' అనే వ్యంగ్యం మూచింప బడుతోంది.

4. కచదేవయాని కృతాంతంతో రెండవసారి కచుని రాక్షసులు చంపి, ఆభస్మాన్ని సురలో కలిపి శుక్రవనితేత ప్రాగిస్తారు. కచుని రాకకై వేవయాని నిరీక్షించి, అతడు రాకపోవడంతో దుఃఖిస్తూ రంధ్రానిలా అడుగుతుంది.

'మతి లోలో తరుడైన యందీరసు
మన్మండాక్రితుండా బృహ
పులికిం బుత్తుండు నూకు కిమ్మడు
మరూప బ్రహ్మచర్యక్రమ
త్రత సంపన్నుడ కారణంబ దమద
వ్యాపానితుండైన న
చ్యుత ధర్మజ్ఞ! మహర్షి! యక్కచునకే
కోకింప కల్లుండుదున్'
(ఆది. ఆ. 3. ప 118.)

ఇందులో 'అచ్యుత ధర్మజ్ఞ'! అని సంబోధించడంలో 'నీవు ధర్మం ఎవరిక బాడలే కదా! నా కిమ్మడు అశాతంగా చంపబడితే సుత్యు కట్టించుకోవడంలేదు. ఇలా మరాసానంలో మురుడైన నీవు

దగునా!' అనే అభిప్రాయం ఇమిడిఉంది. ఇంతేగాక 'నేను ప్రేమించిన వాడు అకారణంగా చంపబడితే, అతని కోసం నేను నుఖించడం యుక్తమేగదా! నీవు ధర్మం తెలిసిన వాడవే గదా!' అనే అభిప్రాయముగూడా నూచింప బడుతుంది.

5. యయాతి చరిత్రలో నూతు నొబ్బడ దేవయానిని జూచి యయాతి నీవెవ్వె తవు? అని ప్రశ్నింపగా, ఆమె ఇలా అంటుంది.

'అమర సన్నిధి! యేను ఘోర సురా
సురాహవ భూమి న
య్యమర వీరులచేత వర్జితులైన
దానవులన్ గత
భ్రములఁగాఁ దన విద్య పెంపునఁ
బ్రాప్త జీవులఁ జేసియ
త్యమిత శక్తి మెయిన్ వెలింగిన
యట్టి భార్గవు కూతురన్'
(ఆది. ఆ. 3. ప 142)

ఈ సందర్భంలో 'అమర సన్నిధి!' అని సంబోధించడం దేవయాని అభిజాత్యాన్ని నూచిస్తోంది. తన్ను గూర్చి పరిచయంలో 'అమరలచే చంపబడిన వారిని తన వైద్యముచే బ్రతికిస్తున్న శుక్రని కూతురనని చెప్తూ; యయాతిని 'అమర సన్నిధి' అనడంలో 'నీ కంటే మేం గొప్పవాళ్ళం' అనే భావం వ్యక్తమై ఆమె అభిజాత్యాన్ని నూచిస్తోంది. అంటే పాత్ర స్వభావాన్ని ఈ సంబోధన వ్యక్తపరుస్తూ పాత్రోచిత్యం పాటింప బడిందనవచ్చు. ఇంతేగాక స్త్రీలు వివాహానికి పూర్వం సాధారణంగా ఇతరులతో మాట్లాడినపుడు తన తండ్రి గొప్పతనాన్ని చెప్పవంటారు. ఇది లోకవ్యవహార సిద్ధం. దాన్నికూడా ఈ పద్యం ద్వారా నన్నయగారు నూచించారు. వివాహాత్పూర్వం తండ్రిపేరు మీదుగా,

వివాహానంతరం తన మామగారి పేరు మీదుగా స్త్రీ తన పరిచయాన్ని చేసి కోవడం అనేది మనభారతీయ సంప్రదాయం.

6. దువ్యంతు చరిత్రలో శబంతలా దువ్యంతుల గాంధర్వ వివాహానంతరం అశ్రమానికి వచ్చిన కణ్వమహర్షి తన దివ్యదృష్టితో ఈ వృత్తాంతాన్ని గురి, నమ్మించి, శబంతలతో ఇలా అంటాడు.
'తల్లి! నీకుల గోత్ర సౌందర్యములకుఁ దగిన పతిఁగంటి దానికి దగఁగ గర్భ మయ్యె నీఁడు గర్భమున వాడభిల భువన వహన మహనీయుఁగు చక్రవర్తి నుమ్ము'
(ఆది. ఆ. 4. ప. 61.)

ఇక్కడ తల్లి! అని సంబోధించడం బోచితీ రుచిరంగా ఉంది. సాధారణంగా లోకంలో ప్రీతితో కొడుకును, 'నాయనా! నాన్నా!' అని, కూతును 'అమ్మా, తల్లీ!' అని సంబోధించడం కద్దు. ఇది అవ్యక్తి పట్ల సంబోధకుని ప్రేమాతిశయాన్ని వ్యక్తపరుస్తుంది. అంతేగాక కష్టంలో లేదా విచారంలో లేదా భయంలో ఉన్న వారికి ఈ సంబోధన ఎంతో ఊరటని కల్గజేస్తుంది. ప్రస్తుత సన్నివేశంలో తండ్రి లేని సమయంలో దువ్యంతుని వివాహమాడిన శబంతల తండ్రి తన్ను గూర్చి ఏమనుకుంటాడో అను విచారంలో ఉంది. అట్టి ఆమెకు ఈ 'తల్లీ' అనే సంబోధన ఎంతో ఊరటని కల్గిస్తోంది. ఇంతేగాక 'నీ గర్భమున నున్న వాడు చక్రవర్తి' అని చెప్పడంలో 'తల్లీ! అనే ఈ సంబోధనం వాచ్యార్థ సార్థక్యాన్ని కూడా పొందుతోంది. ఇచట సందర్భోచిత్యం పాటింపబడింది.

7. శబంతలను రాజా తిరస్కరించిన సందర్భంలో 'తెలిసినవాడవు కూడా తెలియ దంటా వేమిటి? నేను తప్ప ఈ కథ తెలిసినవారు లేరుకదా యని అబద్ధ

మాడడం ధార్మికతకు తగునా!' అని ప్రశ్నించి ఇలా అంటుంది.

'విమల యశోగిధీ! పురుష వృత్త
మెయింతును నుండుఁ జానె వే
దములను బంచ భూతములు ధర్మువు
సంధ్యలు నంత రాత్నయన్
యమాడును జంద్ర సూర్యులు నహంబును
రాత్రియ నన్యహావదా
ధము లివియుండఁగా నరుఁడు దక్కొన
నేయ్యనె తన్ను మ్రుచ్చియన్'
(ఆది. ఆ 4 ప 79)

ఇక్కడ 'విమల యశోగిధీ!' అని సంబోధించడంలో ఒక చక్కని వ్యంగ్యం ఉంది. "నీ వింతవరకు స్వచ్ఛమైన కీర్తికి నిధివి. కాని ఇప్పుడు నన్ను తిరస్కరించటం వలన నీ యశస్సునకు అధర్మమాలిన్యం అంటే అవకాశం ఉంది. అనివయం గుర్తుంచుకో! అనే హెచ్చరిక ఇక్కడ వ్యక్తం అవుతోంది. దువ్యంతుని అధర్మం తెలిసినది ఒక్క శబంతలకే. ఆమె చేతనే 'విమల యశోగిధీ' అనిపించడం చాలా సాగసుగా ఉంది. అంటే ఒక విధంగా ఆమె దువ్యంతుని వెక్కిరించడమే అవుతుంది. అత్యంత తిరస్కృత వాచ్య ధ్వనిగా దీన్ని భావించవచ్చు.

8. ఈ సందర్భంలోనే శబంతల దువ్యంతునికి గృహిణిగొప్పతనాన్ని చెప్పి సత్యం యొక్క గొప్పతనాన్ని ఈ విధంగా చెప్తుంది.

'నుకజల పూరితంబులగు నూతులు
నూటిటికంటె నూన్మత
వర మొక బావిమేలు మఱి
బావులు నూటిటి కంటె నొక్క స
త్కృతువదిమేలు తత్కృతు శతంబు
కంటె నుకుండు మేలు త
త్సతశతకంబు కంటె నొక నూన్మత
వాక్యము మేలు నూడగదా!
(ఆది. ఆ 5. ప. 98)

ఇక్కడ చిత్రమేమిటంటే సత్యాన్ని ప్రతంగా గైకొన్న దుష్టంతునికే సత్యం యొక్క గొప్పదనం చెప్పడం. సత్యం అన్నిటికంటే గొప్పది అని చెప్తూ, 'నూనృత ప్రత' అని దుష్టంతుని సంబోధించటంలో అతణ్ణి ఎత్తి పాడవడం వ్యక్తమవుతోంది. అంటే పేరుకు మాత్రం సత్యప్రతుడివేగాని అచరణలో లేనివాడివి సుమా అని వెక్కిరిస్తోందన్నమాట. ఇది దుష్టంతుని హృదయాన్ని నుటిగా తాళే సంబోధనం. ఛందః పరంగా ప్రథమ పాదాంతం నురుకవ్యాంతుంటే 'వ్రత' అనే చోట రేఫ సంయుక్తాన్ని కొంచెం ఊరికనో పలికాలి. అలా పలికడంకూడా ఈ ఎత్తిపాడుపును ధ్వనింపజేస్తుంది. సాధారణంగా మనం భావ తీవ్రతను వ్యక్తం చేయడానికి వర్ణాలను ఒత్తి పలుకుతాం. గొప్పగా ఉంది అనడానికి 'గొప్ప'గా ఉంది అంటాం. అలాగే ఇక్కడ కూడా 'నూనృత ప్రత' అనేటప్పుడు కవంతల 'వ' ను వత్తి పలికి ఉంటుందని భావించాలి. పెద్ద గొప్పగా సత్యాన్ని ప్రతంగా తీసుకున్నవాడివి. ఇప్పుడిలా అబద్ధం అడతావేమిటి అని ఆమె భావమన్నమాట. ఈ భావతీవ్రతను తెలియజేయడానికి నన్నయగారు 'నూనృత ప్రత' అని పాదాంత పాదాదులలో వచ్చేటట్టు చక్కగా కూర్చారు. అంటే ఇక్కడ ఛందః పరంగాను, సంబోధన పరంగానుకూడా ఔచిత్యాన్ని కూర్చారన్నమాట.

9. పాండురాజు వేటకు పోయిన సందర్భంలో మృగమాల బంటును కొట్టగా మృగరూపంలో నున్న కిందమడనే ముని-మృగ రూపంలో భార్యతో కూడి విహరిస్తున్న నన్ను కొట్టడం న్యాయమా! అని అడుగుతూ 'హరి పరాక్రమ!' (ఆది. ఆ 5. ప 51) అని సంబోధిస్తాడు. అనగా మృగరాజు

(సింహ) సమాన మైన పరాక్రమంగల నువ్వు అల్పమైన లేడిమీద బాణ ప్రయోగం చేయడం నీకే చిన్నదనం గదా! అని నూచించడం తాత్పర్యం.

10. ఏకలవ్యుని ధనుర్విద్యా కాశలం చూసిన అర్జునుడు ఏ కాంతంలో ద్రోణుని ఇలా ప్రశ్నిస్తాడు.

విలువిద్య నొరులు నీక
గ్గలముగ లేకుండ నిన్నుగ అపుదునని మన్
పరికితిరి నాక కాదీ

త్రిలోకముల కధిపః జాచితిమి యొక
యొకన్

నాకంటెను మీకంటెను
లోకములో నధికు డతి బలుండు ధనుర్వి
ద్యా కాశలమున నాతఁడు

మీకుం బ్రతు శిష్యుడటె యమిధ్యా
వచనా!

(ఆది. ఆ 5. ప. 239, 240)

ఇక్కడ 'అమిధ్యా వచనా' అని సంబోధించడం ఔచిత్యచిరంగా ఉంటుంది. 'అసత్యంకాని వచనం కలవాడా!' అని అడడం చేత 'నీ సత్యవచన త్యానికిప్పుడు భంగం కలుగుతోంది. కదా!' అనే భావం వ్యక్తమవుతోంది. అది ద్రోణుని హృదయాన్ని తాకింది. అందుకే అతడు అదిరిపడి 'చూద్దాంపద' మన్నాడు. ఈ విషయాన్ని ఆరుద్రగారు తమ సమగ్రాంధ్ర సాహిత్యం ప్రథమ సంపుటం (పుట 125)లో ప్రస్తావించారు.

11. రాజనూయ యాగ పరిసమాప్తి సందర్భంలో ధర్మరాజు కృష్ణుని కర్మ మివ్వడాన్ని శిశుపాలుడు అధిక్షేపిస్తాడు. ఇందర కిట్టి అవమానం చెయ్యడం నీకు ధర్మమా! అని అడుగుతూ 'ధర్మ నందనా? అని సంబోధిస్తాడు. అనగా ధర్మ స్వరూపుడైన యమధర్మరాజు మౌరుడవైన నువ్వే ధర్మాన్ని పాటించకపోలేవా? అనే భావం దీనివల్ల

వ్యక్తం అవుతోంది. ధర్మనందనుడివి పేరుకేగాని, అచరణలో కదా! అని ప్రశ్నించడమే ఇందరి తాత్పర్యం.

12. దుర్యోధనుడు ధర్మరాజును జూదానికి ఆహ్వానించాడని భావిస్తాడు. అతడిని వారింపమని విదురుడు ధృతరాష్ట్రునకు చెప్తాడు. కాని ధృతరాష్ట్రునికి కొడుకు సంగతి తెల్సుకొబట్టి, ఇక విదురుణ్ణే అనునయించి పంపాడని భావిస్తాడు. ఈ సందర్భంగా 'మిత్ర నిధి!' అని సంబోధిస్తాడు (సభా. ఆ. 2. ప. 138) అనగా నీకు అందరూ మిత్రులే కాబట్టి నీమాట పాండవులు వింటారు అని భావం. ప్రస్తుతం పాండవులకు దుర్యోధనాదులపై అనుమానం రాకుండా, వారిరువురి మధ్య మిత్రత్వం చెడకుండా ఉండాలని ధృతరాష్ట్రుని ఉద్దేశ్యం. అందుకు తగ్గట్టుగా వ్యవహరించాలిసుమా అనే నూచన ఈ సంబోధనలో ఇమిడి ఉంది. ఇదే విధంగా దుర్యోధనుడు తనమాట వినకపోగా, ఇది సుహృద్భావమనే చెప్తాడు. ధృతరాష్ట్రుడు కూడా సుహృద్భావమనే చెప్పి విదురుణ్ణి వంతుతాడు. అప్పుడు కూడా 'విశిష్టజనస్తుత' (సభా. ఆ. 2. ప. 152) అని సంబోధిస్తాడు. అనగా విశిష్టులైన ధర్మరాజులచే స్తుతించబడినవాడివి. నీగొప్పతనం శిష్టజనులు కాని దుర్యోధనాదులకు తెలియదు అనే భావం ఇందులో ఉంది.

13. ఇల్లై ద్వైతవనంలో ధర్మరాజుతో 'శత్రువులయెడ ఊమ పనికిరాదు' పాపాత్ములగు కారవులపై క్రోధము వహించి లేజమును వహింపవలసిన సమయమిది' అని ద్రౌపది చెప్తుంది. ధర్మరాజు మన ఊమ యొక్క గొప్పదనాన్ని చెప్తాడు. అప్పుడు ద్రౌపది (తిరునామ 18వ పేజీలో)

6. చాటుకవి తా సౌందర్యం

—డాక్టర్ సి. సూర్యనారాయణ, M.A., Ph.D.,

చాటు: అంటే ప్రియమైన మాట అని అర్థం. ఆ పదానికి తత్సమ రూపమే చాటువు. 'చటతి భినత్తి మనస్తాపా మోద వాక్యేనేతి, ప్రియవాక్యం తత్పర్యాయః చటుః ప్రియప్రాయం ఇతి హేనుచంద్రః' ఆమోద యోగ్యమైన వాక్యంచేత మనస్సునా కదిలించి హృదయాంతరాలను భేదించి ఆనందాన్ని కలిగించేది చాటువు. చాటువుకు పర్యాయ పదం ప్రియవాక్యం అని హేనుచంద్రుని అభిప్రాయం. చాటువులకు చమత్కార జన్యమైన హాస్యం ఆయివు. సంస్కృత సాహిత్యంలో కాళిదాసునీ, తెలుగు సాహిత్యంలో భీమకవిని, శ్రీనాథుణ్ణీ, తెనాలి రామకృష్ణుణ్ణీ ఆశ్రయించి ఎన్నో చాటువులూ, కథలూ ప్రచారంలో ఉన్నాయి. చాటుకవిత్వానికున్న ప్రాశస్త్యాన్ని తన 'పాండురంగ మాహాత్యము. లో తెనాలి రామకృష్ణకవి.

'చాటుకవిత్వ తత్త్వ రస సాగర
పారగులయ్యు సత్కవుల్
పాటిగ బట్టి విందు లొకపాటివి
కావన కన్యకావ్యమల్'

అన్నాడు. వేమనకూడా తన శతకంలో చాటుపద్యం గురించి ఓ చక్కని అభిప్రాయం వెల్లడించాడు -

'నిక్కమైన మంచినీల మొక్కటి చాలు
తగుకు బెగుకు రాళ్లు తప్పెదేం?
చాటు పద్యమిలను చాలదా యొక్కటి
విశ్వదాభిరామ విమర వేమ' అంటాడు.

ఈవిధంగా మన ప్రాచీన కవులు చాటు పద్యాలకు సాహిత్యంలో సమచితి మైన

స్థానాన్ని కల్పించారు. కాగా చాటు వుల్లూ శృంగారం హాస్యం, భక్తి, ఆధి త్మేపం, వ్యంగ్యం, చమత్కారం ప్రధానంగా కనిపిస్తాయి. క్రమంగా వాటిని స్థానీపులాక న్యాయంగా పరిశీలించడమే ప్రస్తుత వ్యాసాద్దేశము.

ఃడాత్మక. సంభాషణాత్మకాలు :-

భోజరాజు మారువేషంలో నగరాన్ని పరిశీలించడంలోనూ వీధి వీధినా తిరుగు తుండేవాడు. ఒకరోజు అతనికి ఒక సుత్రం దగ్గర మాంసం పట్టుకున్న సన్నాసి కని పిస్తాడు. అప్పుడు వారిద్దరికీ జరిగిన సంభాషణ ఈక్రింది విధంగా ఉంటుంది.

'భిక్షోమాంస నిషేవణం కిముచితం?
కిం తేన మద్యం వినా
మద్యం చాపి తవ ప్రియం?
ప్రియ మహావారాంగ నాభిస్సహ
వారస్త్రీ రతియే కుత సువధనం?
ద్యూతేన చా ర్యేణవా
చార్య ద్యూత పరిశ్రమాపి భవతాం?
భ్రష్టస్య కావాగతి:'

పై పద్యపాదంలో సగభాగం ఆశ్చర్యంతో కూడిన ప్రశ్న, మిగతాభాగంలో సమాధానం ఉన్నాయి.

ఓ సన్నాసి! మాంసాహారం నీకు తగునా? ఎందుకు తగదూ మద్యం ఉంటే; మద్యం కూడా నీకు ఇష్టమా? నాకు వారాంగనలు కూడా ఇష్టమే; వారాంగనల దగ్గరికి వెళ్ళడానికి నీకు ధన మెక్కడిది? వాదమాడో, దొంగ తనం చేసో సుపాదిస్తాను; నీకు ఆ ప్రజ్ఞ

కూడా వుందా? భ్రష్టునికి అంతకుంటే మార్గమేముంది? అని ఈవిధంగా పై పద్యంలో భ్రష్టుయొక్క అక్షణాన్ని రమ్యంగా చెప్పాడు కవి.

భోజానికి సంబంధించిందే సురొక చాటువు—

'క త్తే కిం తవ? పుస్తకం కిముదకం?
కావ్యాధిసారోదకం
గంధః కిల? నను రామ రావణ
మహాసంగ్రామ గంగోద్భవః

(17వ పేజీ తరువాయి)

'ధగ్ధమల్లో వర్తిస్తే నిన్ను ధర్మమే రక్షిస్తుంది కాని శత్రువులందు కాంతి వహించడం తగదు' అని చెప్తూ - అజాత శత్రుడ! (అరణ్య ఆ. 1 ప. 225) అని సంబోధిస్తుంది. ఇక్కడిలా సంబోధించడంలో ఒక చమత్కారం ఉంది. ఒక ప్రక్క కారవులపట్ల శత్రుత్వం వహించమని చెప్తూ, "అజాత శత్రుడ" అని సంబోధించడంలో ఆమె అతణ్ణి ఎక సెక్కం చేయడమే వ్యక్త మవుతుంది. ఇన్ని కష్టాలు, అవమానాలు జరిగినా ఇంకా 'అజాత శత్రువు'గా ఉండాలని కారవులయెడ శత్రుత్వాన్ని వహించకుండా ఉంటున్నావు, ఇకనైనా నీ అజాత శత్రుత్వాన్ని విడచి, వారిపట్ల శత్రుత్వాన్ని వహించు' అనే భావం ధ్వనిస్తోంది.

ఈ విధంగా సంబోధన పదాల వల్ల ప్రకరణపాత్ర వాక్యాది సంబంధమైన బౌచిత్యం పోషింపబడుతుంది. నన్నయగారి కవిత్వం అన్ని విధాల బౌచితీ రుచిరంగా ఉంటుందనడంలో ఎట్టి విప్రతిపత్తి లేదు. రససిద్ధమైన కావ్యానికి బౌచిత్యమే జీవిత మన్నా కుంతకుని సిద్ధాంతం అక్షర సత్యం. నన్నయగారి కవిత్వంలో అది పూర్ణంగా ఉంది.

(* *)

పుచ్చ: కిం? నను తాళ పత్ర లిఖితం.

కిం పుస్తకం? భాకవే!

రాజన్! భూమి నురైళ్ళ సేవితమిదం

రామాయణం పుస్తకమ్॥

పై సంభాషణ భోజకాలిదాసులమధ్య జరిగిందని అంటారు. కాలిదాసు మాంసాహారి అని భోజానికి కొందరు చెప్తారు.

అద్వైనిజమో కాదో తెలుసుకోవాలనుకున్నాడు రాజా. ఒకరోజు కాలిదాసు బజారునుండి చేపనుకొనుకొనివస్తుంటాడు. రాజాగారు ఎదురొకతారు. అదిగో అప్పుడే జరిగింది పైపద్యంలోని సంభాషణ.

కవీ! నీ చంకలోదేమిటి?

రాజా! పుస్తకం

నీరున్నదేమిటి?

కావ్యార్థసారమనే నీరు (రసం)

ఆ కంపేమిటి?

రామరావణ యుద్ధంలో చచ్చిన

పీనుగుల కంపు

తోకేమిటి? తాళపత్రమిద్ద రాకాను

అదేమి పుస్తకం? బ్రాహ్మణులు సేవించే

రామాయణం.

అని రమణీయంగా సాగింది వారి సంభాషణ. పై చాటుపులు రెండూ కాలిదాసు పేరుతోనే ప్రసిద్ధికెక్కాయి.

పొడుపుకథ :-

శ్రీకాంత్ కవికి గంపనెత్తిన పెట్టుకొని ఒక స్త్రీ ఎదురైంది. పైగా అందంగావుంది. మరి కవిగారు అవకాశం వదులుకుంటారా, మోట్లాడకుండా? గంపలోని వేమిటి అని అడిగాడు. అప్పుడామె—

‘వృక్షగ్రవాసీ నచ పక్షిరాజః
సారీతు నామ్నా నచ రాజకన్యా
విభర్తి తీర్థం నచ దేవ గంగా
త్రినేత్ర ధారి నచ కూలపాణిః’

అని గడుసుగా సమాధానం చెప్పింది. ‘చెట్టుచివర ఉంటుంది. వక్షిమాత్రం కాదు, దానిపేరు సారీ; కానీ రాజకన్య కాదు. నీటితో వుంటుంది. దేవగంగ మాత్రం కాదు, మూడుకళ్ళుంటాయి కివుడు మాత్రం కాదు. అని గంపలోని కొబ్బరికాయలగురించి పొడుపు కథ చెప్పింది ఆ జాణ.

రణ తిక్కనతల్లి వీరమౌళి పోలమ్మ, భార్య వీరపత్ని చానమ్మల కథ జగద్విదితమే. వారు చెప్పినట్లుగా ప్రసిద్ధమైన పద్యాలు రెండున్నాయి. ఖడ్గతిక్కన యుద్ధానికి వెళ్ళి శత్రువుల ధాటికి తట్టుకోలేక వెనుదిరిగినస్తాడు. ఆ విషయం అతని తల్లికి, భార్యకూ తెలుస్తుంది. అతనికి స్నానానికి ఏర్పాట్లు చేసిన భార్య చానమ్మ ఆడువారు స్నానం చేసే సమయంలో ఉపయోగించే నాటిని సమకూర్చి పెడుతుంది. దానికాయన తెల్లబోయి. ఏమిటిదంతా? అని అడుగుతాడు. ఆత్మకు చానమ్మ.

‘పగరబ్బ వెన్నిచ్చినచో నగరే నిను

మగరనంపు నాయకు లెందున్

మొగురాడవారమైతిమి వగ పేటికి

జలక మోడ వచ్చినచోటన్.

అని అంటుంది. తర్వాత భోజనం దగ్గర తల్లి విరిగిపోయిన పెరుగు? పెడుతుంది. అప్పుడాయన పెరుగు విరిగిపోయిందేమి? అని అడుగుతాడు. దానికి తల్లి—

‘అసదృశముగ నరివీరుల మనీపుచ్చక

విరిగి వచ్చు మగ పందక్రియన్

గసపున్ మేయగ బోయిన పసులున్

విరిగినవి తిక్క! పాలున్ విగన్.

అని సమాధానించింది. పైని త్రిపాడుపులతో ఉత్తేజితుడైన తిక్కన యుద్ధ భూమికిపోయి అలి వీర భయంకరంగా పోరాడి ఆ యుద్ధంలో వీరమరణం పొందాడు. భీమకవి, శ్రీనాథుడు, రామకృ

ష్ణుడు మొదలైన వారి చాటిపుల్లో కథా త్మికమైనవి. సంభాషణాత్మకమైనవి ఎక్కువగా కనిపిస్తాయి.

సంవాదాత్మకమైన చాటుపులకు ఉదాహరణగా శ్రీ తిరుపతి వేంకట కవులు—

‘గంగాధరుండు నీ మగండని నవ్వంగ—

వేపధగుడు నీ పెన్నిటియె

ఎద్దు నెక్కును నీదు నెమ్మికాడని నవ్వ—

గ్రద్ద నెక్కును నీ మగండనియె

వల్లకాడిల్లు నీవల్లభునకి వంగ —

నడి సంద్రమిల్లు నీ నాథునక నె

నాట్యంబు సేయనీ నాయకుండన,

హంగు-కావించు వెన్ననీకాంతు డనియె

మప్పి కెక్కడికేగనీ యిప్పుడనిన—

బలి ముఖంబున కేగునో లలన యనియె

ఇట్లు అన్యోన్యమర్మంబు లెంచుకొ నెను

పర్వతాంబోధ కన్యతప్రస్తుతింతు’

అనే పద్యాన్ని గ్రహించవచ్చు. ఆకు పద్యమైనప్పటికీ రసరమ్యంగా చెప్పడంలో వారికి వారే సాటి. పై పద్యంలో లక్ష్మీ పార్వతుల సంవాదం మధురమనివ్యందంగా ఉంది.

ప్రశ్నోత్తరాలు రెండూ ఒకే వాక్యంలో ఉండేట్లు వర్ణించడం కూడా చాటు పద్యాల్లో కనిపిస్తుంది.

‘ఎద్దివనకళ్ళంబగు - గ్రద్దననే దడవి

దిరుగు ఖరకంటకియె

వాద్దు గ నేనాడు ఘనుడు? పద్దుగ

ను తరములిందె పడయంగానా’

అనే పద్యం పదాల విరుపులవల్ల అర్థం మారి విచిత్రమైన సౌందర్యాన్ని పొందింది.

ప్ర. ఎద్ది? ఈకునవ అళ్ళంబగు?

జ. ఎద్దు ఈకునవ అళ్ళంబగు

ప్ర. గ్రద్దన ఏది? అదీవి తిగుగు ఖరకంట కియె?

జ. గ్రద్దన ఏను (మళ్ళపంది) ఆడవి
తిరుగు ఖరకంటికియై

ప్ర. హద్దుగన్ ఏవాడు ఘనుడు?

జ. హద్దుగ నేవాడు ఘనుడు

అనే విధంగా ఆ పద్యం లోని
పదాల్ని విడదీస్తే ప్రశ్నోత్తరాలు స్పష్ట
మౌతాయి.

శృంగార చాటువులు :-

శ్రీనాథుని శృంగారి అనేవాళ్ళు
ఉన్నారు. ఈశ్వరార్చన కళాశీలునిగా
గుర్తించినవారూ ఉన్నారు. అయితే
శ్రీనాథుని చాటువులు మాత్రం ఆయన
విలాసమయ జీవితాన్ని వెల్లడిచేస్తు
న్నాయి. శ్రీనాథుడు తన స్త్రీ రాల్యాన్ని
గుమర్తించుకోడానికి శంకరుడికి కూడా
స్త్రీ రాల్యాన్ని అంటగట్టి చెప్పిన ఈ
క్రింది పద్యంలో శృంగారం హాస్యం
పాలూనీళ్ళులా కలిసిపోయాయి.

‘తొలకరి మించు తీగ గతి తోప

దుకాణము మీద నున్ననా
యలికలవేటితో తమలపాకుల బేరము
లాడబోయినే

వలచుటకేమి? శంకరుని వంటి

వహాత్ముడె లింగరూపుడై
కలికి మిటూరి గుబ్బ చనుగట్టల సందున
నాట్యమాడగన్.

అని రాకాడు. శైవుల మెడలో
ధద్దిచ్చే లింగాన్ని ఆ విధంగా చమత్క
రించాడు కవి శ్రీనాథునిదే మరోపద్యం.
ఆ పద్యం సంభాషణాత్మక మైంది.
ఆమెకి తాళికట్టిన భర్త ఉన్నాడు.
ఆతడు అందగాడు, పైగా సరసుడు.
ఆయనప్పటికీ ఆమె పరపురుషునితో సంప
ర్కం పెట్టుకుంది. భర్తలో అన్ని హం
గులూ ఉన్నప్పటికీ మరీ ఆ పదేండుకు
చేస్తున్నావని అడిగితే -

‘సరకుడుకాదా? బాణ, రతిసంపదలేదా?

నువ్వుది రూపమే?

మరుని జయించు; మోహా? మసుమానమె

ఇన్నియొ కల్గి జారవై

తిరిగెదవేల బాల? అతిధీరవు ప్రాధవు

నీవెరుంగవే?

నెరగ్గవామేధి అన్ పలుకు నీచముతోచె

కోరంతదే సుమా’

అని కట్టుకున్న భర్త కావడమే అతని
లోపం. అదే ఆమెకి నీచంగా అనిపి
స్తోందిట.

వేశ్యల్లో మాత్రం పవిత్రమైనవాళ్ళుం
డగా అన్న రాయలవారి భ్రమని తొల
గించడానికి పూనుకున్నాడు తెనాలి
రామకృష్ణుడు. రాయలవారి వేశ్యదగ్గరికి
స్వర్ణయోగి వేషంలో వెళ్ళాడు రామ
కృష్ణుడు. స్వర్ణయోగి లోభంతో ఆ
వేశ్య అతని పక్కచేరింది. కానీ, అతని
వికృతవేషాన్ని భరించలేక పెడ ముగ్ధు
మై పడుకుందట. అప్పుడు కవిచెప్పిన-

‘వరదించాధరమున్ పయోధరమునన్

వక్రకాల కంబుర్ మనో

హర లోలాక్షులు చూపకవ్వలి

మొగంబైనంత నే మాయె? నీ

గురుభాస్వజ్జఘనము క్రొమ్ముడియు

మోకున్ జాలవే? గంగ క

ద్దరి మేలిద్దరి కీడునుం గలవే?

యౌద్యద్రాజ బింబాననా’

అనే పద్యం తెలుగుచాటువుల్లో చాలా
ప్రసిద్ధమైంది. ఆధునిక కవి పుంగవు
డైన శ్రీ కాటూరి వేంకటేశ్వరరావు
గాయ బి ఎ. చరిత్రపాపాడు తన సహ
ధ్యాయి అయిన ఒక కులుకులాడి మీద
చెప్పిన-

‘ఒకనికి వాలుచూపు, మరియొక్కనికిన్

కడకంటి చూపు వే

రొకనికి నిండు చూపు మరియొక్కనికిన్

నిమిదిట్ట చూపు నిం

రొకనికి మోవికొమ్మ, మరియొక్కని

కల్లన పెట్ట బాద్మ పా

వక శిఖ యోచు మోకు ఫలపక్ష

మొనర్పడు పంక్తిలోపలన్’

అనే పద్యం ఆమె రూపాన్ని పొరవల
కళ్ళకు కట్టిస్తుంది. ఆమె తత్వాన్ని ఇంత
చక్కగా వర్ణించిన కవి ఆమెని ఎంతగా
పరిశీలించాడో తేటతెల్లమౌతోంది.

శ్రీ చెన్నరాయాధిపా అనే మకుటంతో
ఉన్న పద్యాల్ని కొన్నిటిని శ్రీ వేటూరి
ప్రభాకరశాస్త్రిగారు ప్రకటించాడు.
అవి మధురభక్తిభరితాల. ఖండితనాయిక
స్వామిని ఉపాలంభించే పద్యాలవి.

ఆ వాడు రస గుళికల్లో మచ్చుకొకటి-

‘నీవుక నేనును తూటయ్యెలలపై

నిశ్రింపగా నెవ్వో

నీవంచున్ ననులేపి ముద్దుగొనెరా

నీపేరనే పిల్చెరా

ఆవేశప్పడదేల వచ్చె చెవురా?

ఆ ఇంతి పేరమిరా?

శ్రీ వైకుంఠ నివాస మారికవురీ

శ్రీ చెన్నరాయాధిపా!’

అమ్మవారు స్వామివారు పడు
కున్నారు. ఎవరో వచ్చింది. స్వామి
వారనుకుని అమ్మవారిని పట్టుకొని ముద్దు
పెట్టుకొంది. స్వామివారిపేరునే తల
చింది. అప్పుడు అమ్మవారు స్వామివారిని
ఈవిధంగా సాధిస్తోంది. దానిపేరమిటి,
ఆవేశప్పడు అది ఎందుకు వచ్చింది అని
స్వామివారిని నిలదీసింది. పాపం ఆయన
ఏ పాపం ఎరగడు. అన్నీ తెలిసిన అమ్మ
వారు నిద్రపోయిన స్వామిని అడుగు
తోంది. ఆ వచ్చిందెవరో? చెప్పమని.
పాపం ఆమెకి చెందవలసిన ముద్దుకూడా
ఆమె గ్రహించింది ఎంత మధురమైన
భావన.

వ్యంగ్యవైధివానికి ఉదాహరణగా
తెనాలిరామకృష్ణుని-

'అన్నాతిగూడ హరుడగు అన్నాతిని
గూడకున్న నసుర గురుండో
అన్నా తిరుమలరాయడు కన్నాకటి

లేదు గాని కంతుడుకాదే'
అనే పద్యాన్ని తీసుకోవచ్చు. పై
పద్యంలో వ్యంగ్యంగా యథార్థవిష
యాన్ని చెప్పాడు కవి. ఒకసారి తిరుమల
రాయడు స్వభావోక్తిలో తనపై ఒక
పద్యం చెప్పుమని రామలింగకవిని
కోరాడు. ఆ సందర్భంలో చెప్పిందే పై
పద్యం. తిరుమల రాయడు ఏకాక్షి అనే
విషయం దృష్టిలో ఉంచుకుంటే ఆ
పద్యంలో ఉన్న స్వభావోక్తి, వ్యంగ్యం
అర్థమవుతాయి. ఆ మెతో కలిస్తే శివుడు
(మొక్కంటి), ఆ మెతో కలవకపోతే
అసుర గురుడు (కుక్రాచాడ్యుడు) అవు
తాడు. ఆయనకి కన్నొకటే లోపం లేక
పోతే మస్కణుడేకదా! అని భావం.

కాస్త్రుసంబంధ మయిన విషయాలతో
సోడించిన చాటుపద్యాలు కూడా
ఉన్నాయి-

'కన్య కునైదు జంఘలును,
కన్యకునారు కచంబులెన్నగా
కన్యకునాల్గు కన్నొములు

కన్యకు నేను వికాలనేత్రుల
కన్యకు ద్వాదశంబు నులికానును

కల్లు సులక్ష గాధ్య కా
కన్యకు నీకు నింక పదికావలె

కస్తూరి రంగనాయకా!'

అనే పద్యం యథార్థంగా అయితే చాలా
వినోదాన్ని కలిగిస్తుంది. భావం తెలియక
ఉంటుంది. అయితే రాశులస్థానసంఖ్యను
ఆధారం చేసుకుంటే అర్థం సులభం
గానూ, సుందరంగానూ వుంటుంది.
అప్పుడు ఆ కన్య జంఘలు మకరంలా
గానూ, కచంబు కుంభాల్లాగానూ,
నేత్రాలు చేపల్లాగానూ, నడుము సిం

7. విశాఖపట్టణ దేవాలయములు - వాటి విశిష్టత

—శ్రీ క్రొవ్వడి రామం

కుమారస్వామికి విశాఖకు అనే నామాంత
రం వుంది. ఇక్ష్వాకులకాలంనుంచీ తెనుగు
వారు కుమారస్వామిని నేవిస్తున్నారు. ఆ విశా
ఖునిపేర వెలసిన విశాఖపట్నంలో గల దేవా
లయ సముచ్చయం గురించి ఏడు సంవత్సర
ములు కూలకషంగా పరిశోధన చేసి, ఒక
ప్రమాణ గ్రంథాన్ని వెలయింపజేసిన మహా
మేధావి సాహిత్యభూషణ శ్రీ వసంతరావు
రామకృష్ణారావు, M. A. గారు. ఇది పరిశో
ధకులకు ప్రమాణ గ్రంథంగాను, సామాన్య
పాఠకులకు స్థలపురాణంగాను ఉపచరిస్తుంది.
ఈ గ్రంథంలో గల విశాఖపట్టణ చరిత్ర అనే
ప్రకరణం అత్యంత ప్రశంసనీయం. ఒక
ఆంధ్రరాజు తన యిష్టదైవమైన విశాఖస్వామి
పేర యీ సముద్రపొడుగు ఒక దేవాలయాన్ని
నిర్మింపజేసేదనిన్నీ అందుచేత యిది విశాఖ
పట్టణం అయిందనిన్నీ ప్రాచీన గాథలవల్ల
అవగతమౌతుంది. అయితే కాలచక్ర పరి
భ్రమణ ప్రభావంవల్ల, ఆలయం ఏనాడో
సముద్రంలో కలిసిపోయింది తీరావగల తీర్థపు
రాళ్ళు వున్న ప్రాంతంలో విశాఖుని ఆలయం

హం నడుములాగానూ, ఉండి కుభలక్షణ
లక్షితియై ఉంది. మరి అలాంటి ఆకన్యకూ
నీకూ మిథునం కావాలి కన్నూరింగ
నాయకా అని భావం.

ఈవిధంగా చాటువులు రమణీయంగా
చమత్కారంగా ఉండి పరిశీలన వృద్ధ
యాలకు ఆహ్లాదాన్ని కలిగిస్తాయి. కొన్ని
చాటువుల వలన అనాటి సామాజిక
విషయాలు కూడా వెల్లడిఅవుతాయి,
ఏమైనా చమత్కార చాటువులే మన
చాటువులు.

0-0

వుండేదని యిప్పటికీ, తలనెరిసిన పెద్దలు
చెబుతారు.

ఇది యిలాగ వుండగా బౌద్ధమతానికి చెం
దిన ఒక రాజుగారి కుమార్తె పేరు విశాఖ
అనిన్నీ ఆమె పేరున యీ నగర నిర్మాణం
జరిగిందనిన్నీ ఒక గాథ వుంది. క్రీ॥ శ॥
1078-1150 ప్రాంతంలో కులోత్తుంగ
చోళుడు అనంతవర్మ చోడగుండుపై దండెత్తి
వచ్చి, అతనిని ఓడించి అతని పాలనలో
వున్న విశాఖపట్టణమని యీనాడు పిలువబడే
పట్టణానికి కులోత్తుంగచోళ పట్టణం అని
నామకరణం చేసినట్లు కొందరు చరిత్రకారులు
భావిస్తున్నారు.

ఏది ఎలావున్నా వేయి సంవత్సరాలకు
పూర్వంనుంచీ యీ పట్టణం చరిత్ర ప్రశస్తిని
పొందిందని శ్రీ రామకృష్ణారావుగారు సప్రమా
ణంగా నిరూపించేరు. మొదట ఒకజాలరిపేటగా
అవతరించిన కుక్రామం త్రివిక్రమస్ఫూర్తిలో
ప్రపంచ విఖ్యాతమైన నౌకాశ్రయంగా పరిణ
మించిన విధాన్ని వీరు కళ్ళకు కట్టినట్లు రమ
ణీయంగా కమనీయంగా వివరించేరు. విశాఖ
లోని దేవాలయాల పుట్టుపూర్వోత్తరాలగురించి
వ్రాయడానికి పూర్వం వీరు కళింగదేశాంతర్గత
మైన విశాఖమండల చరిత్రను, దేవాలయ
శిల్ప సంప్రదాయాలను యధార్థంగా
స్పృశించేరు.

ప్రాచీనకాలంలో మహేంద్రగిరిపై గోకర
స్వామికి ఆలయాన్ని నిర్మింపజేసిన గంగ
రాజులు, విష్ణుకుండినులు, వాకాటకులు, చాళు
క్యులు యీ ప్రాంతానికి అధినేతలుగా వుండే
వారనిన్నీ, వారి కాలంలో దైవతాదవ, భక్తి
భావం, అహమహామికాభావంతో కోరించే
యిన్ని, యీ రచయిత వివరించేరు. చివరకు

పల్లిలో చాతుక్కుల కాలంనాటి శాసనం వుందని వీరు వ్రాసేరు. జనంతరం రెడ్డిగజాల చేతుల్లోను, విజయనగర రాజుల చేతుల్లోను విశాఖమండలం వున్న కాలాన్ని గురించి ప్రస్తావిస్తూ తాయలు భీమునిపట్నం దరివిగల పొట్నూరులో వేసిన జయస్థంభాన్ని గురించి వీరు ముచ్చటించేరు. ఢిల్లీసుల్తానులు గోలు కొండ రాజ్యాన్ని పశుపరుచుకోగా విశాఖమండలం ఔరంగజేబు అధీనంలోకి వచ్చింది. తదుపరి కైపు పాలంనుంచి ఉత్తర సర్కారులను బహుమతిగా పొంది విశాఖరేవు ఆది పత్యాన్ని సంపాదించేడు. అంగ్లేయులు ఉచ్చారణ సౌలభ్యంకోసం విశాఖను "వైజాగ్" అన్నారు. ఇంతటి ప్రాచీన చరిత్రగల పట్టణంలో వెలసిన దేవాలయాల చరిత్రను విసిరించేముందు శ్రీ రామకృష్ణారావుగారు, దైవ సాన్నిధ్యాన్ని సూచించే కేంద్రమే దేవాలయమనిస్తే, సంగీత, సాహిత్య, నృత్య కేంద్రాలు యీ దేవాలయాలు గనుక ప్రతి గ్రామానికి దేవాలయం ఒక సంస్కృతీ నిలయంగా వుండేదనిస్తే సోదాహరణంగా నిరూపించేరు. కాషామూంబరధారులకు దేవాలయాలు వనతి గృహాలు.

దేవాలయ నిర్మాణ పద్ధతిని గురించి వాస్తు శాస్త్ర విశేషాలను గురించి యీ రచయిత ఉటంకిస్తూ తంత్రసముచ్చయ మనే గ్రంథంలో దేవాలయ స్వరూప విషయంలో విపులంగా చర్చ జరిగిందనిస్తే, విష్ణుసంహిత, శాక్యపశ్చిం, ప్రయోగమంజరి మొదలైనవి యీ గ్రంథానికి ఆధారభూతాలై వున్నాయనిస్తే శ్రీ రామకృష్ణారావుగారు వ్రాసేరు. నగరశిల్పము, వేసరశిల్పము, ద్రావిడశిల్పము అని శిల్పంలో మూడు విధానాలున్నాయనిస్తే, చాతుక్కు చక్రవర్తుల కాలంలో, నూతనాధ్యాయం ప్రారంభం కాగా, రామప్పగుడి, హనుమకొండ యీ నవ్యతను నిరూపించే శిల్ప భాండాగారాలుగా వెలిసేయవీ వీరు సూచించేరు. ఈవిధంగానే విజయనగరరాజులు నిర్మింపజేసిన దేవాలయాలలో కూడా శిల్ప

కళా వైశిష్ట్యం వ్యక్తమౌతుంది వాస్తుశాస్త్ర పరిజ్ఞానాన్ని గురించి, శిల్పికి వుండవలసిన యోగ్యతలను గురించి శిలాపరీక్ష గురించి కూడా యీ రచనలో యధార్థంగా ముచ్చటించేరు.

పలురకమల పూలతో కూర్చిన చక్కని మాలలాగే వివిధములైన ఆరాధనా మందిరాల చరిత్రతో యీ రచన ముద్దులు మూటకడుతోంది. జగన్నాదస్వామి ఆలయం, వేంకటేశ్వరస్వామి ఆలయం, పిఘేళ్ళరాలయం, నత్యనారాయణస్వామి ఆలయం, సీతారామ స్వామి కోవెల, ఆంజనేయస్వామి ఆలయం, భీమేశ్వరస్వామి ఆలయం వంటి సంప్రదాయ సిద్ధమైన దేవస్థానముల గురించి మూతిమే కాక, ఎల్లమర్మ పోలమర్మ, పైడిమాంబ వంటి గ్రామదేవతల గురించి, ఆధ్యాత్మిక చింతనకు ఆలవాలములైన ఓంకారాశ్రమం, శ్రీకృష్ణ చైతన్య మఠం, రామకృష్ణ మఠం, శ్రీకృష్ణాశ్రమము వంటి కేంద్రములను గురించి కూడా యీ రచనలో మనకు వివరాలు లభ్యమౌతాయి. నేడు బహుశ్రవణారంలో వున్న సంతోషిమాత, అయ్యప్పస్వామి ఆరాధనా మందిరాల్ని గురించి కూడా వీరు యీ రచనలో ఉటంకించేరు.

స్థానిక దేవాలయ చరిత్రలతోపాటు కొన్ని చోట్ల వీరు దేవతలకు సంబంధించిన చర్చలను కూడా యీ గ్రంథంలో ప్రచురించేరు. హాస్యరసాదిదేవత వినాయకుడు, గణపతి దేవుని ఏల పూజింపవలెను మొదలైన శీర్షికలు గల రచనలు యీ విషయాన్ని ధృవపరుస్తాయి.

నగర దేవాలయాల సుట్టుపూర్వోత్తరాలతో పాటు ఆ ప్రాంతానికి సంబంధించిన నగర చరిత్రను దేవాలయ నిర్మాణానికి కారకులైన వారి జీవితవిశేషాలను తెలుసుకోడానికి యీ గ్రంథం ఒక లఘు విజ్ఞాన సర్వస్వంగా ఉపయోగపడుతుంది. ప్రాచీనదేవాలయాలలో ఒకటైన జగన్నాదస్వామి దేవాలయాన్ని గురించి వ్రాస్తూ యీ రచయిత దేవాలయ

నిర్మాతలైన గరుడా జగన్నాయకులు గార్లు దేవాలయానికి అనుకొనివున్న వస్త్రాన్నికూడా నిర్మింపజేపేరని ఉటంకించేరు. జగన్నాథార్చనను పురస్కరించుకొని వీరు క్రీ.శ. రెండవ శతాబ్దంనుంచి జహ్గర్గమైన వైష్ణవారాధన మును గురించి, యీ సంప్రదాయమునకు మూలపురుషుడైన వాసుదేవ కృష్ణుని గురించి శాస్త్రేము. పౌర, గణావత్య, అర్చనా విధానాల గురించి కొన్ని విషయాలు తెలియజేసేరు.

వీరి కథనం ప్రకారం భీమేశ్వరాలయం ఒకానొక పెరిసిన మొదటి దేవాలయం. లక్ష్మీ గణపతి ఆలయం, బుచ్చిరామలింగేశ్వరాలయం, వేంకటేశ్వరాలయం, కోడండరామ స్వామి ఆలయం కూడా నగర ప్రాచీన దేవాలయాల కోవలో చేరుతాయి. పోర్టువీధిలో వున్న వేంకటేశ్వరాలయం ఒక ప్రత్యేకతను సంతరించుకుంది. 250 సంవత్సరాల క్రితం శ్రీ వేంకటేశ్వరస్వామి గుడి, దర్గా కొండ, కన్య మాయమ్మ చర్చి యీ మూడు కలిసి ఒకే కొండమీద వుండేవిట. యీ కొండ మీదనే బషాక్ అనే పేరుగల మహమ్మదీయ భక్తుల సమాధికూడా ఉండేదిట. 1774 ప్రాంతంలో వైద్యభిక్షామణులైన గడియారం దింగస్వామిపాత్రుడు వేంకటేశ్వరస్వామి దేవాలయాన్ని నిర్మింపజేపేరనిస్తే ఒక శిలా శాసనంకూడా వుందనిస్తే ముచ్చటిస్తూ యీ ఆలయ త్రిమాళివృద్ధిని పవితరంగా తెలియజేసేరు.

అల్లిపురంలో గల జయ వేంకట రమణ మూర్తివారి దేవాలయంలో ఏమతమునకు చెందినవారైనా, ఏ భాషమట్లాచేవారైనా గర్భ గుడిలో ప్రవేశించి వ్యయంగా స్వామిని, అర్చన చేసుకోడానికి అవకాశం వుంటుంది. ఇక్కడ స్వామివారి ప్రతిమ చెక్కినిబెట్టబడలేదు. "రాతి మీద స్వామి రూపం ఒక బొమ్మవలె వున్నది" అని వీరు వ్రాస్తున్నారు.

సారెకులజాల ఆరాధ్య దైవం భావనా ముషి-బురుజుపేటలో నుమారు సాళిల మంప

కృతాల కిందట యీ ప్రాంతంలోగల యిరవై వేలమంది చేనేతపనివారు నిర్మింపచేసిన ఈ ఆలయం చేనేతవృత్తిగా గలవారికి ఒక ప్రత్యేక ఆకరణగా వుంటుంది. బురుజుపేట లోనే గల శ్రీ కనకమహాలక్ష్మి అమ్మవారు విశాఖ ప్రజలకేకాక ఆ పరిసర గ్రామాలలో అనేక మందికి ఆరాధ్య దైవం.

పరమాత్మ ఒక్కడే - ఏమతాన్ని అవలంబించినా ఆపరమాత్మనే చేసుకుంటాం అనే దివ్య ప్రబోధాన్ని చేసిన రామకృష్ణపరమహంసపేర వెలసిన రామకృష్ణమఠం సముద్ర తీరాన స్థాపింపబడింది. విశాఖలోగల ప్రసిద్ధ ఆధ్యాత్మిక కేంద్రాలలోయిది ఒకటి. ఏపేకానందుకు, రామకృష్ణ పరమహంస వారి అనుయాయులు చేసిన బోధనలను యీ మఠం సభ్యులు ప్రచారం చేస్తారు.

సెంచరి క్లబ్బుకు సమీపంగా వున్న కృష్ణ చైతన్య మఠం కృష్ణచైతన్యప్రభు భక్తులకు ఆరాధనా కేంద్రం. ఈ చైతన్యప్రభువుల ఆలయంలో తరుచు భజనలు, ఆధ్యాత్మిక ప్రసంగాలు జరుగుతూవుంటాయి. 'లాసస్సుదే' వద్దగల ఓంకారాశ్రమంకూడా యీ కోవకు చెందినదే.

లోకికన్యవహారాలకు ఆలవాలమై, జగద్విఖ్యాతినిగాంచిన ఓడరేవై ఆంధ్రసీమకే వన్నె తెచ్చిన విశాఖపట్నంలో గల ఆధ్యాత్మిక కేంద్రాల పుట్టుపూర్వోత్తరాలను స్థల విశేషాలను చారిత్రాత్మక సన్నివేశాలను యెంతో శ్రమించి సేకరించి శ్రీరామకృష్ణారావుగారు యీ గ్రంథంలో పొందుపరచేరు.

భూమి ఆకాశము అనే రెండు భూరివత్రాలపై విశ్వకావ్యం లిఖితమైంది. దీనిని అధ్యయనంచేసి కావ్యాత్మను అవగాహన చేసుకునేకత్తి జీవకోటిలో మానవునికి మాత్రమేవుంది. వేదకాలంనాటి భారతీయులు విశ్వకావ్యాన్ని సమగ్రంగా అవగాహన చేసుకుని "ఏకం సత్" అనే సత్యాన్ని గ్రహించేరు. విభిన్నంగా అవ్యక్తమయ్యే సృష్టిలో ఏకత్వాన్ని కనుగొన్నారు. సగుణోపాసన కూడా మానవుణ్ణి. పరమాత్మ దరికిచేరుస్తాయి.

శ్రీ తిరుపతి వేంకట కవుల ప్రశంస

—శ్రీ పంతుల దక్షిణామూర్తి ప్రసాద—

దివ్యగాధలతోడ దేవిభాగవతమ్ము
మును మృచ్చికటికంబు బుద్ధచరిత
కుకరంభనంవాద సుందరికావ్యముల్
శృంగార శృంగాట శ్రీనివాస
గురుశిష్యసంవాద గుంటూరుసీమయున్
గీరతమ్మునుగూర్చి కీర్తి దెచ్చి
చెలగుకోకిల కాకి శృంగభంగము కృతుల్
అన్యపదేశమై అలరిజేసి
వ్యాస నిష్కాసమాదిగా వరగు కవిత
అద్భుతానంద శృంగార అమరభక్తి
కలుగ తిరుపతి వేంకటకవులు కలిసి
జగతి వ్రాసిరి కావ్యముల్ జనుల నుకృతి.

మీసలుపెంచి వాసలకు మేలిమివన్నెలు
గూర్చి నేర్పుమై
వ్రాసిరి సంస్కృతాంధముల వండిత పామర
హృద్యవద్యముల్
చేసి సవాలు రోసమును, చేవయు, గల్గిన
గెల్వడంచనన్
భాసలె దిగ్విజయముల ప్రాకెను కీర్తి
మీకు సాటియే ;
అవధానమ్ముల వాదనమ్ములను
మీరాదికృతన్ జూపి మేల్

సగుణోపాసనకు ఆయువుపట్లుదేవాలయాలు.
పరమాత్మయొక్క విశ్వరూపం ఒక్కొక్క
దివ్యక్షేత్రంలో ఒక్కొక్క విధంగా వ్యక్త
మౌతుంది. విశాఖదేవాలయాల చరిత్రను,
ప్రశస్తిని "విశాఖపట్టణ దేవాలయములు"
అనే గ్రంథంతో రసరమ్యంగా వివరించిన
శ్రీ పసంతరావు రామకృష్ణారావుగారు
ధన్యులు.

(*)

నవలా నాటక కావ్య చంపు కథనా
లాలిత్యనంధాతలై
స్తవనీయాద్భుత గౌరవంబుగను
టాస్థానంబులన్ జూడగా
కవనార్థం బుదయించె, "భారతియె"
విక్రంబు మీరూపునన్.

ఇరువురుగూడి వద్యముల నింపుగ
నద్భుతలీల చెప్పటన్
వరవడిదీర్చి నవ్యయుగ వాఙ్మయ
కర్తలు గారె విజ్ఞులై
సరస శతావధాన మను సర్కసు జూపుచు
మానవాళికిన్

తిరుపతి వేంకటేశ్వరులు దీమెయి
జంట కవిత్వమార్గమున్.

కవనం బాకువెగాని వ్యర్థవద
మొక్కండేనియున్ జెప్పరా
శ్రవణానందము హర్షనిక్రమము
ముద్రారాక్ష రామయణ
ద్యవ కృష్ణామృత ఓరపానజనితంబౌ
నట్టి యానంద మీ
అవనిన్ గల్గెనే; తిరుపతీయము వినా
యౌద్ధత్యమున్ జూడగన్.

.....

అన్నిరకముల అచ్చుసనులకు
బి. వి. అండ్ కో. ప్రెస్
త్యాగరాజ నగర్
రాజమండ్రి - 588 101
Phone No. 73542

ప్రాచీన సాహిత్యామృతం - 7

8. వసుచరిత్రలో చతుర్థాశ్వాసం

—డా॥ మిరియాల రామకృష్ణ

శ్రీనాథుడు కనకాభిషేకం పొందితే రామరాజభూషణుడు రత్నాభిషేకం పొందాడు. శ్రీనాథుడు ఈశ్వరార్చన కళాశీలుడయితే, ఇతడు శ్రీరామపదారవింద భజనానందుడేగాక హనుమత్కరుణా కటాక్షలబ్ధ కవితా ధురంధరు డయ్యాడు. వ్యాసునివద్దనుంచి కథ, ప్రాచీన కాలిదాసాదుల నుంచి శిల్పం సంపాదించుకుని, అటు పెద్దనతోనూ ఇటు పింగళి నూరనతోనూ పోటీపడుతూ రచించిన వసుచరిత్రలో రామరాజభూషణుడి కవితాలత్యు మేమిటి? 'రసోచిత చమత్కరియా కల్పనాకల్పభవ్య మహాకావ్య నిర్మాణ' మట! ఇందులో రసోచిత చమత్కారం శబ్దాలకల్ప సాధించిందయితే రసోచిత కల్పన వర్ణనలకల్ప సాధించిందే అవుతుంది. అందువల్ల రామరాజభూషణుడు మంచి కథకుడా కాదా అని చూడటానికి వీలులేకుండా ఉంది. అయినా అభిజ్ఞాన కాకుంఠలంలో చతుర్థాంకం ఎలా అయితే పేరుతెచ్చుకుందో అలాగే వసుచరిత్రలో చతుర్థాశ్వాసం విశిష్టస్థానం అలంకరించింది మొత్తం ప్రబంధంలో. వసుచరిత్ర ప్రబంధమన్నమాటే కానీ ఇందులోని నాటకీయశిల్పం చూస్తే దీన్ని నాటకీయప్రబంధ మనడం న్యాయం. వ్యాసకాలిదాసులకు రామరాజభూషణుడు చాలా ఋణపతి ఉన్నాడు. ఆ ఋణం వసుచరిత్రతో తీరిపోయింది. వసు చరిత్రలో చతుర్థాశ్వాసాన్ని దిక్కుత్రంగా సమీక్షిస్తున్నా.

తెలుగు సాహిత్యంలోని పంచ కావ్యాల్లో వసుచరిత్ర ఒకటి. దీన్ని రచించిన కవి రామరాజభూషణుడు (1510-1580). వసుచరిత్రకు రాసుకున్న గద్యలో ఇతడు తనకు హనుమంతుడి దయవల్ల సంస్కృతింలోనూ తెలుగు లోనూ కవిత్వం చెప్పడం వచ్చిందనీ నాలుగువిధాల కవిత్వాలు (ఆకు, చిత్ర, మధుర, విస్తర) తాను చెప్పగలననీ సాహిత్యరసపోషణ తనకు సిద్ధించిందనీ చెప్పుకున్నట్లు స్పష్టమవుతోంది.

రామరాజభూషణుడు వాల్మీకివ్యాస కాలిదాస మౌఘ మయూరాది కవుల సంస్కృతకవిత్వాల వల్లనేగాకుండా నన్నయ లిక్కన శ్రీనాథ భాస్కరుల తెలుగు కవిత్వాల వల్ల కూడా ప్రభావితు డయ్యాడని వసుచరిత్రలోని అవతారిక సాక్ష్యమిస్తోంది.

సుకుమారికులయిన కవుల్లో కొందరిని ఇతడు పోలిన చేస్తూ వాళ్ళు కవలనీ

భావం లేకుండా వృత్తనియమం పాటించ కుండా 'పరార్థకంచన' చేస్తూ మూర్ఖుల గౌరవాలు పొందుతూ వేశ్యల్లాగా పయి వయవన్నెలు ప్రదర్శిస్తూ ఉంటారనీ అన్నాడు. ఇతని 'ఎలరీ' ఇందులో స్పష్టమవుతోంది.

తన అవతారికల్లో 1. ఇష్టదేవతావందనం 2. సుకవి కవితాభినందనం, 3. కుకవి నిందనం అనే మూడు అంశాల్ని ఉద్దేశ పూర్వకంగానే జోప్పించా డిదాడు. తానొక మహాకావ్యం రచించాలను కుంటూ అందులో ఒక 'రాజర్షి' (A Saint like King) కథను చెప్పాలను కుంటున్నా నన్నాడు. అతడు అభి జ్ఞాన కాకుంఠలంలోని దుష్టంతుడికన్నా పూర్వం చూపడం ఇతని ఉద్దేశమే ఉండాలి. అభిజ్ఞాన కాకుంఠలంలోని నాయిక 'శకుంతల' కలాంటి జన్మవృత్తాంతం ఉందో అలాంటి జన్మవృత్తాంతమే తన వసుచరిత్రలోని నాయికకు కూడా ఉండాలని ఇతని ఉద్దేశంలా కనిపిస్తుంది.

ఈకవి తన మహాకావ్యాన్ని ఏ లక్ష్యాలలో రచించాడంటే 'రసోచిత చమత్కరియా కల్పనలు' సాధించాలనే లక్ష్యంతోనే. రసానికెరిగిన చమత్కారం రసానికి తగిన కల్పన అని రెండు భాగా లిదులో ఉన్నాయి. వాటిని ఎవరి ప్రతి భను బట్టి వారు సాధిస్తారు. కానీ రామ రాజభూషణుడు మాత్రం రసోచిత చమత్కారాలను శబ్దాలతోనూ రసో చిత కల్పనలను వర్ణనలతోనూ సాధిం చాడు. రసోచిత కల్పనల విషయంలో ఈ కవి వర్ణనలతోపాటు నాటకీయ ధోరణులను కూడా అవలంబించాడని చెప్ప వచ్చు. నిజానికి నాటకీయ ధోరణి కూడా వర్ణనే. వర్ణనంటే ఉన్నదాన్ని రంగులు వేసి చూపించే ఒక కళ. అది అస్తాదశవర్ణనలుగా విభక్తమయినప్పటికీ అది (ప్రబంధాల) క్రమకావ్యాల విషయంలోనే. దృశ్యకావ్యంలో వర్ణన పాత్రచిత్రిణలో భాగమే.

వసుచరిత్ర 'శ్రవ్యకావ్యమే' అయినా దృశ్యకావ్యమే జాతీయ ధోరణులను ప్రదర్శించడంలో అద్వితీయమైన కావ్యం. అయితే రామరాజభూషణుడు అష్టాదశ వర్ణనలు చేయడంలో కూడా మనసుంచి, బరువైన ప్రబంధంగా వసుచరిత్రను మార్చాడు. తిరుమలరాయడు (కృతిపతి) తన కలాంటి కథావస్తువుగల కావ్యం ఇచ్చుమో స్పష్టంగా రామరాజభూషణుడికి చెబుతాడు.

కేవల కల్పనా కథలు (Unreal stories) కృత్రిమ రత్న అన్నాడు. అద్యతత్కథలు (Historical stories) వావిరిపుట్టరత్నాలు మూత్రమే అన్నాడు. కొత్త కల్పనలతో మిళితమైన పూర్వకథలే (Historical stories retold with innovations) సానలిదీరిన జాతిరత్నాలు అన్నాడు.

ఇది అభిరుచుల మీద దిద్దుబాటుగా కనిపిస్తుంది. తెలుగుసాహిత్యంలో ఒక నవ్యతనూ నవ్యకల్పననూ నెలకొల్పాలన్న ఉద్దేశం ఇందులో ఉంది. అయితే సంప్రదాయం మీద గౌరవం కూడా కనిపిస్తుంది. ఉన్నది ఉన్నట్లుగా చెప్పడం గానీ లేనిది జరిగినట్లు చెప్పడం గానీ మంచి అభిరుచికాదు. ఉన్నదాన్ని ఆసక్తి కలిగేలా కొద్దిగా మార్చి చెప్పడమే కవి కర్తవ్యం. దీన్ని రసోచిత చమత్కృత్య కల్పనలుగా సుకేతించాడు రామరాజ భూషణుడు.

వసుచరిత్రకారుడు అక్షుణక రత్నకూడా. అంటే ఈనాటి పరిభాషలో సాహిత్య విమర్శకుడు అయినా కాకపోయినా, సాహిత్యఅక్షుణ విశ్లేషకు డనడంలో అసత్యంలేదు. అతడు చేసిన విశ్లేషణలో బయటపడ్డది 'మిశ్రకథ' (Synthetic story).

వసుచరిత్రలోది 'మిశ్రకథ'. అసలు కథ (Original story) భారతంలో ఉన్న ఉపరిచరవసువుకథ. దానికి నూతనకల్పనలు మేళవించి, వసుచరిత్ర అనే పేర 'మహాకావ్యంగా'గా రచించాడు ఈ కవి. ఇది 6 ఆశ్వాసాలకావ్యం.

వైమికారణ్యంలో కథ చెబుతున్నవాడు నూతుడు. వింటున్నవారు శౌన కాది మహర్షులు. నూతుడు చెబుతున్నది వసురాజు కథని! చెప్పేవిధానమేమిటి? ఆ విధానంలో ముఖ్యమయింది 'వాగ్ వైచిత్రి'. వైచిత్రి అనే మాటలోనే చిత్రిం ఉంది. అది విచిత్రిమయింది. అది వర్ణచిత్రిం. అంటే శబ్దచిత్రిమే. అర్థం లేని శబ్దచిత్రిం వృథాఅవుతుంది.

ఈ వాగ్వైచిత్రి అంతా నిజానికి రామరాజభూషణుడిదే! అది వసుచరిత్రలోని ప్రతిపద్యంతోనూ కనిపిస్తుంది. అందుకే అది పంచకావ్యాల్లో చొటు చేసుకుంది.

ప్రథమాశ్వాసంలో కథకు సంబంధించినంతవరకూ రమారమి 70 పద్యాలున్నాయి. పురవర్ణన విపులం. ఆ పురానికి రాజు వసువు. కోలాహలణి కిరడు బుద్ధిచెప్పి శుక్తిమతిని కాపాడతాడు. ఇందుడంతటివాడు అనందించి వసురాజుతో స్నేహం చేస్తాడు. కోలాహలం వసురాజుకి క్రీడాపర్యతంగా మారుతుంది. ఒక వసంతంలో వసురాజు విహారానికి ఆ పర్యతందగ్గరున్న ఉద్యాన వనానికి వెడతాడు. ఆ వనశోభ చూస్తాడు.

రెండో ఆశ్వాసంలో రమారమి 160 పద్యాలున్నాయి. ఉద్యానవనంలో తిరుగుతున్న వసురాజుకి ఒక పాటవినిపిస్తుంది. ఎవరావీణ వాయిస్తున్నది? కనుక్కురావడానికి అతని స్నేహితుడు వెడతాడు. ఒక మేడ, అందులో కొంద

రమ్మాయిలు, అందులో వీణ వాయించే అందాల అమ్మాయి కనిపిస్తారు. స్నేహితుడు తిరిగి వచ్చి, రాజాగారికా విశేషం చెబుతాడు. 'ఆ అందాలరాశిని చూస్తాను పద' అంటూ రాజువస్తాడు. తీగలచాటున నిలబడి చూస్తాడు. స్నేహితుడు యోగిలా వేషం మార్చుకుని వారిదగ్గరకు వెళ్ళి కలకరిస్తాడు. ఆ అమ్మాయిల్లో మంజువాణి దంతా చమత్కారమే! ఆమె ద్వారానే అందాల అమ్మాయి కథ నంతా వింటాడు ఆ మిత్రుడు (యోగి). ఇంతాచేసి ఆమె ఎవరోకాదు; వసురాజు దయకు పాత్రులయిన శుక్తిమతీ కోలాహలాల కూతురే.

మూడో ఆశ్వాసంలో రమారమి 180 పద్యాలున్నాయి. మంజువాణి వసురాజు గొప్పతనమంతా చెబుతూ ఉంటుంది. ఇదంతా వసురాజు తీగలచాటునుంచి వింటూ ఆనందిస్తూ ఉంటాడు. ఆ అందాల అమ్మాయి పేరు గిరిక. ఆమెకో సోదరుడు కూడా ఉన్నాడు. అందువల్ల ఆమె చక్కని పెళ్ళిమాతురని గ్రహిస్తాడు రాజుగారు. స్నేహితుడు ఆ అందాల అమ్మాయికి వసురాజుతో పెళ్ళి అవుతుందని ఆశపెడతాడు. గిరిక ఉవ్విళ్ళూరి పోతుంది. వసురాజు పరవశుడైపోతాడు. యోగిలా నటిస్తున్న రాజాగారి మిత్రుడు ఒక సంకేతం అందించి, వసురాజు ఎచటికి రప్పించి, తాను వెళ్ళిపోతాడు. ఆ అమ్మాయికి రాజుకి పరిచయం అవుతుంది. ఈలోగా వేషం మార్చుకొని స్నేహితుడు మామూలుగా రాజుని వెదుక్కుంటూ వస్తాడు. ఇంతలో ఆ అమ్మాయికోసం తిల్లి కబురుచేస్తుంది. గిరికకు వెళ్ళక తప్పదు. కానీ గిరిక బాధ పడుతుంది విరహంతో. రాజుకూడా బాధపడతాడు.

ఇంతవరకూ జరిగిన తరువాత, యెడలవుతుంది చతుర్థాశ్వాసం. ఇందులో

రమారమి 140 పద్యాలున్నాయి. మాడో ఆక్వాసానికీ నాలుగో ఆక్వాసానికీ మధ్య కొంత కథ నడిచిపోయింది. అయితే ఆ కథను మనకు జరుగుతున్న క్రమంలో చెప్పడు. అసలు కథ జరిగిన చోటు వేరు. ఆ కథ చెబుతున్న చోటు వేరు.

అసలు కథ జరిగిన చోటు అధిష్టాన పురంలో వసురాజు శయ్యాగృహంలో! ఆ కథను నడిపించింది మంజువాణి. గిరిక కూ వసురాజుకీ మధ్య దూతగా ప్రవర్తించి ఒకరి ఆనవాలు నొకరికి అందజేసి వస్తుంది మంజువాణి. ఇది 'రసోచితకల్పన' లోని ఒక అంశంగా మనం గుర్తుంచుకోవాలి. మంజువాణి వసురాజుతో మాటాడిన సందర్భాల్లో చిత్రవాక్యాలన్నీ వైచిత్ర్యంతో కూడుకున్నవే! అవన్నీ 'రసోచిత చమత్కృతు' నిదర్శనాలవుతున్నాయి. వసురాజుతో మంజువాణి మాటాడినవచ్చిన తరువాత, జరిగిన కథ నంతటినీ పూసగుచ్చినట్లు చెప్పడంలోనే చమత్కారమంతా కనిపిస్తుంది. ఇదంతా జరుగుతున్న కథలో ఒక చోట అపి, జరిగిపోయిన కథను చూపించే సంవిధానం. దీన్నే మనం ఈనాటి ఆధునిక దృశ్యరూపకాల్లోనూ చలనచిత్రాల్లోనూ వాడుతున్నాం! ఇది గతాని కొక మెరుపుల గవాక్షంవంటిది. (Flash Back to the past). దీన్ని కొంచెం వివరంగా చూడటం మంచిది.

ఈ నాలుగో ఆక్వాసం సూర్యాస్తమయంతో మొదలై, సూర్యోదయంతో పూర్తయింది. ఈ రాత్రి లెల్లవారేలోగా జరిగిన కథనే మంజువాణి లెల్లవారకుండానే వచ్చి, వెలులందరికీ చెబుతుంది. ఆ కథ ఏమిటి?

సూర్యుడు వెళ్ళిపోయాకా, చీకట్లు వచ్చాయి. చుక్కలు కనిపించాయి. చంద్రుడుదయించాడు. వెన్నెలకాసింది.

గిరికకు మన్మథబాధ ఎక్కువయింది. ఇంతవరకూ ఈ ఘట్టం 4-24 పద్యాలలో నడుస్తుంది.

గిరికమీద మంజువాణి జాలిపడింది. గిరికవద్దనున్న హారం తీసుకుని వసురాజు వద్దకు వెళ్ళింది. మళ్ళీ తిరిగి వచ్చేవరకూ ఇక్కడే జరిగింది! ఈ ప్రశ్నకు సమాధానం 26-52 పద్యాలలో ఉంది. గిరిక చందమామను, మన్మథుణ్ణి, మలయాని లాన్నీ తిడుతుంది. చివరికి చేసేదేమీ లేక ఏడుస్తుంది. ఇంతవరకూ రెండో ఘట్టం.

ఇంతలో వసురాజుతో మాటాడి, అతడి ఉంగరం తీసుకుని, మంజువాణి తిరిగివస్తుంది. తానే విధంగా వసురాజుని కలుసుకుని, మాటాడి, రాయబారింనడిపి వచ్చిందో ఆ కథనంతటినీ తన 'వ్యావృత్తి'లో చెబుతూ విశేషాని మనస్సుల మీద కదిలే బొమ్మలను వేస్తుంది. మంజువాణి చెప్పిన వృత్తాంతం ప్రత్యక్ష సాక్షాత్కార పద్ధతిలో (Direct show of contents) ఉంది. ఆమె వ్యావృత్తి కోసం 58-121 మధ్యనున్న ఐద్య గద్యాలను చదివి చవిచూడాలంటే!

ఇంచుమించుగా ఇవి 60 పద్యాలు. ఇంచులో మంజువాణి చెప్పిన వృత్తాంతాన్ని రేఖామాత్రంగా చూద్దాం: (దీన్ని 'మంజువాణి నౌత్తి' అనడం పరిపాటి)

'అధిష్టాన పురంలో నేనన్నో కేడలు చూశాను. వాటిలో రాజాగారిమేడ ఎలా గుర్తుపట్టాలో అర్థంకాలేదు. ఇంకిలో ఒక మేడచుట్టూ యక్షచారణ పన్నగ గంధర్వకాంతిలు తమతమ విద్యలు ప్రదర్శిస్తూ తిరుగుతూ ఉండటం కనిపించింది, బహుశా దేవేంద్రుడిచ్చిన విమానం వసురాజు కుంది కనుక, దాని మహిమకల్లనే ఈ ఆపురసలంతా ఈమేడ చుట్టూ తిరుగుతున్నారేమో కనుక, ఇదే వసురాజు మణి భవనం అయి ఉంటుందను

కున్నాను. అక్కడ ఏనుగులం కనిపించాయి. వీరులు కనిపించారు.'

మంజువాణి ఇంకా చెబుతోంది- 'మొంతుకి కదలగా నాకు రాజాగారి హజారం కనిపించింది. నవరత్నాలతో తళతళలాడుతోంది ఆ కొలుపుకూటం. కేశీగృహాలూ, పూజాగృహాలూ, పానశాలలూ, భోజనశాలలూ, సాముగరిడీలూ, చంద్రశాలలూ, భువనేశ్వరాలూ, జలయంత్రాలూ, శయ్యాగృహాలూ చూస్తూ నేను నెమ్మదిగా అకాశం నుంచి దిగాను భూమిమీదికి.'

ఇలా ఉంటుంది మంజువాణి ప్రయాణ వృత్తాంతం (Travelogue). ఈ విధంగా అకాశంనుంచి భూమిమీదికి చూడటం రామరాజభూషణుడి రసోచిత కల్పనలో నిద్యం.

మంజువాణి తరివాలి కథ నిలా చెబుతుంది- 'ఆ రాజగృహం చూసి ఎంతో తబ్బిబ్బ అయిపోవలసివచ్చింది నాకు. ఎంగుక్షానా మంచిదని మాయాబలం ప్రయోగించి అక్కడ పొంచి నిలబడ్డాను. అక్కడ కొండరమ్మాయిలు ఒత్తిగిల్లి నిద్రపోతున్న దృశ్యం నన్నాకర్షించింది.

'సరే ఆ ప్రదేశం వదిలివేసి ముందుకి నడిచాను. ఒక యిద్దరు స్త్రీలు రాజాగారి అంకిఃపురంలోంచి అప్పుడే బైటికి వస్తున్నారు. అందులో ఒకామె పేరు హేమలత అనీ మరోకామె పేరు మాధవి అనీ వారిమాటలవల్ల నాకర్థమయింది. వాళ్ళు మాటాడుకుంటున్న దేముంది? రాజాగారు గిరిక కోసం విరహబాధ వదులుస్తారన్న విషయమే! నాకు చాలా ఆనందం, ఆశ్చర్యం కూడా కలిగాయి...

వెంటనే రాజాగారి రత్నమందిరంలో అడుగుపెట్టాను. అక్కడ వసురాజాగారిొక మంచంమీద పడుకుని ఉన్నాడు.

'అయన ఒక పుప్పాడి పరువుమీద బొత్తిగిల్లి మొహం తలగడ మీద మోపు కని పడుతున్న ఒక బొమ్మని కనురెప్పలు హల్చుకుండా అదేపనిగా చూస్తున్నారు. దానితో ఆయన పడుతున్న విరహబాధ శాకర్థమయింది....

కానీ ఆయన గిరిక కోసమే బాధ పడుతున్నారా? మరో యివరి నెవరి నైనా తలచుకుంటున్నారా అని నాకు సందేహం కలిగింది.

అక్కడ, సంపాదించినా నెలవెలుగు కున్న దీపాలున్నాయి, ఆ దీపాలచాటున మంచుని నేను పొంచి చూడటం మొదలెట్టాను.

కానీపటికి ఆయన బొమ్మలోని ఆమ్మాయితో ఏదో మాటాడుతున్నారు. ఆ మాటలన్నీ విన్నాను! నాకంతా అర్థమైపోయింది! గిరిక కోసమే ఆ బెంగ!

ఆయన పడుతున్న మంచందగ్గర రత్నాల బొమ్మలెన్నో ఉన్నాయి. నాకో ఉపాయం తట్టింది. ఆ బొమ్మల్లో ఒక బొమ్మగా మారిపోయి నిలబడ్డాను.

ఈవిధంగా మంజువాణి బొమ్మల్లో బొమ్మగా మారి నిలబడిందనడం రామ రాజధూపణుడి రసోచిత్రికల్పనల్లో మరొకటి.

ఇంతవరకూ మానంగాఉండి పాక్షిగా నిలబడ్డ మంజువాణి ఇక మాటాడటం మొదలెడుతుంది. ఈ మాటలన్నీ 'రసోచిత చమత్కృతి'తో కూడి ఉంటాయనడంలో సందేహ మేముంది?

మంజువాణి అందరికీ ఇలా చెప్పడం మొదలుపెట్టింది. 'వింటున్నారా! నేను పకపకా నవ్వి ఓ వసురాజా! ఆ ఆమ్మాయిని పాపం ఎందుకు నిందిస్తావు? ఆమె కేమయినా స్వేచ్ఛ ఉందా? నిన్ను కలిగించి వెంటనే లేచిరావడానికి? ఆమె

కన్యగదా! అది ఆమె నేరం ఎలా అవుతుంది? ఆమెను మన్మథుడిబారికి అప్పగించి పారిపోయి వచ్చిన నీదే ఆ నేరం! అన్నాను.

'ఓ వసురాజా! మగవారి స్వభావం మాయతో కూడి ఉంటుంది. వాళ్ళ మనసు చంచలం. వాళ్లకు దయఉండదు. తమ వ్యార్థం తాము చూసుకుంటారు. సమయానుకూలంగా వర్తిస్తారు. మనస్సుని విప్పి చెప్పరు. ఇక రాజులున్నారే, వారైతే సంపదలవల్ల కళ్ళు మూసుకుపోయి ఉంటారు. కనుక మగవాళ్ళని నమ్మమని ఎక్కిడుందా? అంటూ నేను దెప్పిపాడిచాను. ఈ మాటల కాయన పొందిన విస్మయ మంతా అంతా కాదు. ఆయన నన్నొక అప్పగింపుగా ఊహించుకున్నాడు. గిరిక కూడా తనకోసం విరహ తాపం పొందుతున్నదనే వార్త ఆయనకు సంతృప్తి నిచ్చినా బాధకూడా కలిగించింది. ఆయన శయ్యమీద వాలి పోయాడు.

నా కప్పు డెంకో నాలేసింది. వెంటనే నేను పట్టుకెళ్ళిన గిరిక ముత్యాల హారాన్ని ఆయన కంఠంలో వేశాను సాహసించి. ఇది గిరిక హారమే అయిఉంటుందని ఆశ్చర్యం పడుతూ తన జ్ఞాపకాలకు తిడుముకున్నాడు.... దాన్ని ముద్దుగా సంబోధించి గిరిక త్వేమం గురించి అడిగాడు.

తరువాత రత్నాలబొమ్మలాగే నిలబడ్డ నన్ను చూస్తూ గిరిక చెలికత్తైగా నన్ను మానించి తనతో మాటాడమని కోరాడు.

అప్పుడు నేను రామ పాదస్పర్శవల్ల రాయి అహల్యగా మారిపోయి నిజరూపం ధరించాను... ఆయనతో నేనన్నాను గదా 'వసురాజా! మా గిరికను ఆవిధంగా మన్మథ బాధకు గురిచేసి, మరిచిపోవచ్చునా నువ్వు?' అని.

ఆయన మాటలు చతురంగా ఉన్నాయి. వాటిని విని ఆనందించినా ఆయనను నూటిగా ఇలా అడిగాను. 'రాజా! గిరిక ఇంక ఎంతమాత్రం వియోగాన్ని సహించదు. ఇంకా బాధిస్తావా? కాపాడతావా?' అన్నాను.

రాజు చాలా సంతోషించి 'గిరిక మనసెలాంటిదో తెలుసుకోలేక దుఃఖ సముద్రంలో నేనుంటే నువ్వొక నాకలా కనిపించావు నాకు. ఇప్పటికే ఇంద్రుడు మా వివాహంకోసం ప్రయత్నాలు ప్రారంభించినట్లు కబురు వచ్చింది నాకు. ఇప్పటికే ఆ కబురు నా ప్రాణం నిలిపింది తెలుసా' అన్నాడు.

ఇదిగో గిరికకు ఈ ఉంగర మిచ్చి శుభవార్త చెప్పు అన్నాడు. 'ఇదిగో ఉంగరం తీసుకుని వెనక్కువచ్చాను' అంటూ గిరిక తన రాయబారపు కథనంతటినీ వివరించింది.

ఇక్కడితో మూడోఘట్టం పూర్తవుతుంది నాలుగో అశ్వాసంలో. ఈ మూడో ఘట్టమే వసుచరిత్రలో ప్రాణంలాంటిది. మంజువాణి ఈ రాయబారాన్ని 'రసోచిత చమత్కృతి'తో నడిపి ఉండకపోతే కథ మలుపు తిరిగే అవకాశంలేదు.

మన కథలన్నీ భారత రామాయణాల్లోనూ ఉన్నవే. కథాసరిత్సాగరంలోనూ మన ప్రబంధానికి కథ చెప్పడం ఉత్కృం కాదు. ఆ ప్రబంధయూగంలోని కవులందరి దృష్టి రసపోషణ, పాత్ర చిత్రణ, వర్ణనలు, కల్పనలు, శబ్దచమత్కారాలూ మొదలైన అంశాలమీద కేంద్రీకృతమయినట్లు కథాకథనంమీద వాలలేదు రసోచిత చమత్కృతికూ కల్పనలు ఎప్పుడైతే కవి మనస్సు నాకట్టుకున్నాయో, అప్పుడే కథాకథనం నుంచి మనసు బారిపోయింది! కథకు వర్ణనలూ కల్పనలూ

సంభాషణలూ మితిమీరితే, అంతరాయం కలుగుతుంది. కథ ఒక అడ్డంకిని చిన్న ప్రవాహం. ప్రబంధం ఒక మహానదీ వరం! ప్రబంధాన్ని మనం ఒకవిధంగా నవలతో పోల్చగలసివస్తుంది. ఎలా ప్రబంధాలను కొద్దిమొద్దులతో నిండు చేసే నవలలే అవుతాయి. కానీ కథామౌలికం కాబాలవు.

నాలుగో ఘట్టంలో గిరిక ఆ ఉంగ రాన్ని ఎగిరిగా చూసి, కసురాజాడేనిని దానిపూద చివరకుంచి, మరసినాతుంది. ఉంగరం వేలికే పట్టుకుంటుంది. అమెకు వివాహానుభూతి నీడమంది వెంటనే.

రెండ్రాస్తమయం. కోళ్ళకూయడం, ముగ్ధ్యదయం జరుగుతాయి ఈ అశ్వ సంగమ సేసరికి!

ముగ్ధ్యదయంతో ఒక ముగ్ధనోత్సాహం కలుగుతుంది గిరికకు. అప్పుడు కాకుంఠలం గురించి చెప్పింది 'తెల్లెళ్ళక చతుష్టయం' అన్నట్లుగా వసుచరిత్ర చరిత్రాశ్వాసంలోనూ నాలుగు రత్నాలవంటి పద్యాలను పట్టుకోవచ్చు. అవి :

- (1) పకపక నవ్వి యో ననునృపాలక
89 పద్యం.
- (2) మాయాశీలరు చంచలాత్ము
90 పద్యం.
- (3) కమనీయ ద్యుతిధామమా
100 పద్యం.
- (4) మున్నగ నన్నగాత్మజకు
128 పద్యం.

* దేశికవిత *

శ్రీ కనవర్తి రామచంద్రాచార్యులు

నాదేశం-

భారత దేశం.

'అనంతా-మాత్యు' లాదేశించే

ఓ 'లతాదా కాస్తూరి!'

ప్రజా 'గీత' రింత్రమైన

ఈదేశ లతాదా కాస్తూరిలో...

అల్పవర్గాలన్నీ

'లఘువంశ'

అధికార 'వర్గ'లన్నీ

'గురువంశ'

నీతినినుమాలేమో

'వృత్తాలు' (0).

అవకాశవాదుల నోళ్ళలోనే

అవి ఆవృత్తాలు!

కాకపోతే -

అగంధి కూరత్వమే

ఈ జాతి 'ఉత్సాహ' లతాదా

ఉపార్జన నిషాదా

దయ్యాలలూగడం

ఇక్కడ 'నీనాల' దీవలతాదా!!

ఈ సామాజిక

జీవన 'వృత్తి'లో-

కుమారా 'మను'లకీ ప్రథమస్థానం-

అన్ని వర్గాలతో వీరికీ 'మైత్రి'

అనర్గళ మైనది వీరినూ కట్టెచిత్రి!

అపై- 'స్వాగతాలు', 'మాటలు'

దండకాలు, 'రగడలు',

చివరకు మిగిలే ఇతివృత్తం-

వర్గ 'మంగళ మహా శ్రీవృత్తం!'

0...0

* నా కలం *

శ్రీ కనవర్తి రామచంద్రాచార్యులు

నా కెన్ను - నా కెన్ను!

ఈ జనాభివృద్ధిలో-

క్రూరమృగాల నడిరెంచే-

నా 'గన్ను'

నిండుగా గుండెలపై

వారి ఉంటుంది!

నా హృదయగర్భ భావాల

కక్షిగర్భాపం ఇస్తుంది!!

నా జాహ తెలియంగల

'శోభనరాలు'!

కవిసుఖాల్లో కదిలి

నన్ను కదిలించే ప్రయత్నాలు!!

నాలోని - గుక్కడు

'మలీ ము' విహర్షి మ్రంగి,

కవితా- 'మృతరసా'న్ని చిందిస్తుంది!

నా కలం - నా మాటం!

జీడువారిని సమాజపు

మెదడు భూముల్లో

ఆత్మగర్భజాల నలుకతుంది.

(**)

* పైరవి *

— శ్రీ డి. ఎం. రవిప్రసాద

అయినే

వివాహ పని చెయ్యండి

దాని సంగతి నేను చూస్తుంటు

ఓ.కే / మంచిది

నే చెప్పినట్లు చెయ్యండి

మీరు ఆ గోతిలో పడడండా....

(నేరుగా నూతిలో పడేస్తా)

0-0

